

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav románských studií

Bakalářská práce

Tereza Součková

**Volba slovesného způsobu ve vedlejších větách
vztažných ve španělštině (s přihlédnutím k češtině)**

Use of Mood in Relative Clauses in Spanish

(with Reference to Czech)

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Dana Kratochvílová, Ph.D

Poděkování:

Za odborné vedení a podnětné rady děkuji vedoucí své bakalářské práce, PhDr. Daně Kratochvílové, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. května 2019

.....

Tereza Součková

Abstrakt:

Tato práce se zabývá volbou slovesného způsobu ve španělských vztažných větách a jejich překlady do českého jazyka. Předmětem zkoumání pomocí korpusových analýz je zaprvé zjistit, zda se reálně používaný jazyk v těchto větách shoduje s normou, kterou uvádějí španělské gramatiky, a za druhé pozorovat české překlady, zejména pokud se ve španělské vedlejší větě nachází subjunktiv, a z pozorování vyvodit obecnější závěry.

Klíčová slova:

slovesný způsob, subjunktiv, vztažné věty, korpus, španělština, čeština

Abstract:

The present work deals with the use of mood in relative clauses in Spanish and its translations to Czech. The aim of the research, by means of analysis of language corpora, is firstly to find out if the everyday language used in these clauses corresponds to the norms of Spanish grammar, and secondly to observe Czech translations, particularly if the subjunctive is situated in the Spanish relative clause. General conclusions are drawn from these observations.

Key words:

mood, subjunctive, relative clauses, corpus, Spanish, Czech

Obsah

1	Úvod	7
2	Slovesný způsob a modalita ve španělštině	8
3	Slovesný způsob ve vedlejších větách vztažných	10
3.1	Determinace antecedentu	11
3.1.1	Určitý/neurčitý člen	11
3.1.2	Záporná a neurčitá zájmena	13
3.2	Sloveso v hlavní větě	14
3.3	Superlativní kvantifikátory	16
4	Vztažné vedlejší věty v češtině	18
5	Analýza jazykového materiálu získaného z korpusu	24
5.1	Použitý korpus	24
5.2	Metoda zkoumání	24
5.3	Výzkum č. 1 – determinace antecedentu	26
5.3.1	Neurčitý člen	26
5.3.2	Určitý člen	27
5.3.3	Porovnání vět s antecedenty s neurčitým a určitým členem	28
5.3.4	<i>Cualquier</i>	29
5.3.5	<i>Nada/nadie</i>	31
5.3.6	Celkové porovnání výzkumu č. 1	32
5.4	Výzkum č. 2 – slovesa v hlavní větě	34
5.4.1	Slovesa vyjadřující záměr či prospektivitu	34
5.4.2	Modální slovesa - <i>poder, deber, tener que</i>	35
5.4.3	Slovesa vyjadřující schopnost - <i>conseguir, lograr, llegar</i>	36
5.4.4	Slovesa vyjadřující podobnost - <i>parecer, semejar</i>	37
5.4.5	Slovesa vyjadřující odmítnutí, opozici	38
5.4.6	Slovesa vyjadřující závislost - <i>depender</i>	39

5.4.7 Celkové porovnání výzkumu č. 2	40
5.5 Výzkum č. 3 – superlativní kvantifikátory	41
6 Závěr.....	42
Résumé	44
Resumen	47
Bibliografie.....	50

1 Úvod

Tato práce se zabývá volbou slovesného způsobu ve španělských vztažných větách a jejich překlady do českého jazyka.

Volba slovesného způsobu ve španělštině může být někdy pro nerodilé mluvčí problémem, obzvlášť pro ty, jejichž jazyky nedisponují např. subjunktivem. Právě subjunktiv má ve španělštině velmi široké využití. Mimo jiné může významně ovlivňovat význam vedlejších vět. Tato práce je zaměřená konkrétně na vedlejší věty vztažné, kde se může vyskytovat jak subjunktiv, tak indikativ. Do hloubky se budu zabývat otázkou, čím je volba modu ve vztažných větách ovlivněna. Základním zdrojem, ze kterého budu čerpat, je *Nueva gramática de la lengua española* (dále *NGLE*) publikovaná RAE, která je nejspolehlivějším zdrojem, co se týče normy ve španělské gramatice. Nalezené informace budu porovnávat s názory významných autorů dalších španělských gramatik a vyvozovat společné závěry.

V praktické části bude mým prvním cílem ověřit, jaké je reálné používání jednotlivých modů ve španělských vztažných větách a zda se shoduje s normou, kterou předkládají španělské gramatiky. Nejvíce mě zde však budou zajímat české překlady, a to obzvlášť těch vět, kde bude ve španělštině použit subjunktiv. Čeština je totiž právě jedním z těch jazyků, které subjunktivem nedisponují, proto mohou při jeho překladech vyvstat určité překážky.

Budu provádět několik dílčích analýz. Předmětem výzkumů bude otázka, jak ovlivňuje volbu modu ve vedlejší větě 1) determinace antecedentu, 2) sloveso v hlavní větě, 3) superlativní kvantifikátory. Na základě výsledků se pokusím vyvodit obecnější závěry týkající se volby modu ve španělských vztažných větách a typologie jejich českých překladů. Všechny analýzy budu provádět v paralelním jazykovém korpusu *InterCorp* vytvořeném *Ústavem Českého národního korpusu*.

2 Slovesný způsob a modalita ve španělštině

NGLE definuje slovesný způsob (*modus*) jako jeden z ukazatelů modalit ve španělštině. Modalita obecně vyjadřuje postoj mluvčího ke sdělovanému obsahu.¹ To samé říká i Ahern² a Porto Dapena, který modalitu vysvětluje jako celkové vyznění věty s tím, že k diktu přibývají faktory jako mluvčí, posluchač, realita a kód promluvy.³

Zavadil a Čermák v *Mluvnici současné španělštiny* říkají, že modalita je „psychicky motivovaný a jazykovými prostředky vyjádřený způsob platnosti výpovědi“.⁴ Třemi základními složkami psychiky jsou rozum, vůle, cit a na jejich základech jsou vyjadřovány různé modální významy (reálný, potencionální, tázací; volní; hodnotící). Totéž Zavadil uvádí i v publikaci *Kategorie modalit ve španělštině*, kde dodává, že modalitu lze vyjadřovat suprasegmentálními prostředky, lexikálními prostředky či gramatickými prostředky (tzn. *modem*).⁵

Ve španělštině se tradičně vyčleňují tři slovesné způsoby: indikativ, subjunktiv a imperativ. Imperativ se ovšem neobjevuje ve vedlejších větách, takže se mu v této práci nebudu podrobněji věnovat. Co se týká kondicionálu, *NGLE* ho nepovažuje za způsob, ale za čas, podobně jako futurum. Říká, že může mít nějaké znaky vztahující se ke způsobu, to z něj ovšem samostatný způsob nedělá.⁶ I na tom se shodnou s Porto Dapenou⁷ a s Ridruejem.⁸

Z daných způsobů mě v této práci bude nejvíce zajímat subjunktiv, neboť v češtině neexistuje, a proto potom budu moci zkoumat jeho české překlady ve vedlejších větách. Modus subjunktiv tradičně vyjadřuje nereálnost, nespecifikovanost, někdy ho vyžaduje formální stránka věty. Subjunktiv má obecně méně forem než indikativ (př. opozice v indikativu *canto-cantaré* nebo *canté-cantaba* v subjunktivu neexistují – u něj najdeme pouze tvary *cante a cantara/se*).

¹ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1866.

² AHERN, Aoife. *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros, 2008, s. 11.

³ Cf. PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991, s. 15.

⁴ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. Praha: Karolinum, 2010, s. 249.

⁵ Cf. ZAVADIL, Bohumil. *Kategorie modalit ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 139.

⁶ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1867.

⁷ PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991, s. 39-40.

⁸ RIDRUEJO, Emilio. Modo y modalidad. El modo en las subordinadas sustantivas. In: BOSQUE, Ignacio - DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999, s. 3218.

V hlavních větách, které nejsou ničemu podřízeny, se obvykle používá indikativ. RAE uvádí, že někteří lingvisté jsou toho názoru, že to je zkratka modus, který se používá, když věta není ničemu podřízena; jiní oponují, že taková věta vlastně implicitně podřízena může být (v hypotetické hlavní větě by se nacházela slovesa jako *afirmar* apod.). Subjunktiv v hlavní větě se užívá velmi omezeně, nejčastěji jako alternace kondicionálu nebo v práci větách.⁹

Sloveso v subjunktivu je častěji vázáno na sloveso ve větě hlavní, a tak je na něm závislé. Takovému slovesu či jinému prostředku, který způsobí, že ve vedlejší větě bude použit subjunktiv, se říká modální induktor. Může jím být negace hlavní věty, dotazování, zvolání, práci věty, gerundia, imperativy, adverbia atd. V některých případech je subjunktiv povinný, jindy může alternovat s indikativem.¹⁰

Porto Dapena dále konstatuje, že z hlediska mluvčího záleží modus tradičně na reálnosti/ireálnosti, lepší je však hovořit o opravdovosti/virtuálnosti, neboť subjunktiv nemusí vyjadřovat přímo ireálnost, nýbrž jen jakýsi neutrální postoj či nejistotu mluvčího. Autor se také zamýšlí nad tím, jestli indikativ a subjunktiv vždy alternují nebo ne. Dochází k závěru, že vždy záleží na konkrétní situaci. Někdy mohou alternovat a mění se tak význam věty, jindy je možné použití pouze jednoho z nich.¹¹

Ahern ještě zmiňuje, že subjunktiv vyjadřuje buď potenciálnost, nebo nějakou známou informaci, kdežto indikativ vyjadřuje reálnost nebo nám přináší informaci novou.¹²

Závěrem k této kapitole tedy lze říci, že všichni autoři se shodnou na tom, že modalita je vyjádření postoje mluvčího k obsahu věty a modus je jedním ze způsobů jejího vyjádření. Třemi slovesnými způsoby ve španělštině jsou indikativ, subjunktiv a imperativ.

⁹ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1870-1872.

¹⁰ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1872-1874.

¹¹ Cf. PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991, s. 33-34.

¹² Cf. AHERN, Aoife. *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros, 2008, s. 12-14.

3 Slovesný způsob ve vedlejších větách vztažných

Nyní se zaměřím na modalitu již konkrétně ve vedlejších větách vztažných.

Zavadilova definice vedlejší věty vztažné zní následovně. Vedlejší věta relativní (tj. vztažná) je „asyndetická (tj. bezespoječná) vedlejší věta, uvozená relativním zájmenem nebo příslovcem, případně neurčitou číslovkou, syntakticky nejčastěji vztažná věta v užším smyslu, tedy vlastní přívlastková; spadají sem však také např. příslovečné věty místní, způsobové apod.“¹³ Modálně se chovají jako nezávislé. Je tedy možná alternace modů, přičemž je zde opozice funkčně vytížená a nikoli formalizovaná. Syntakticky se naopak chovají jako závislé (to se projevuje mimo jiné časovou sousledností), jsou to souvětí nepřímým modální.¹⁴

Sastre Ruano definuje vztažnou vedlejší větu jako větu uvozenou zájmenem nebo adverbiem vztažným a dodává, že se taková věta označuje také jako věta adjektivní (*cláusula adjetiva*), neboť má vůči antecedentu stejnou funkci jako adjektivum.¹⁵ Ahern říká, že vztažné věty jsou takové vedlejší věty, jejichž funkcí je pronášet informaci, která popisuje antecedent vyjádřený podstatným jménem nebo zájmenem.¹⁶

Vztažné věty se dělí na specifikující, které se neoddělují čárkami, specifikují daný antecedent a ve větě se nedají vynechat, a na vysvětlující, které se oddělují čárkami a teoreticky by se ve větě mohly vynechat, pouze doplňují informaci o antecedentu, která však vyplývá z jeho povahy. Použití subjunktivu je možné pouze u vět specifikujících, proto budu v této práci zkoumat převážně tyto. Věty vysvětlující fungují v podstatě jako vsuvka, tedy nejsou na hlavní větě významově příliš závislé. Proto je vyloučená možnost, že by měly v hlavní větě nějaký modální induktor¹⁷, kterými se podrobněji zabývám v podkapitole 3.2. Sastre Ruano k tomuto rozdělení ještě dodává to, že věty vysvětlující se vztahují kompletně k celému antecedentu, kdežto věty specifikující z antecedentu vydělují pouze určitou část.¹⁸

¹³ ZAVADIL, Bohumil. *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 126.

¹⁴ Cf. ZAVADIL, Bohumil. *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 126.

¹⁵ Cf. SASTRE RUANO, M. Á. *El subjuntivo en español*. 2. ed. corr. y aum. Salamanca: Ed. Colegio de España, 1997, s. 115.

¹⁶ Cf. AHERN, Aoife. *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros, 2008, s. 39.

¹⁷ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1921.

¹⁸ Cf. SASTRE RUANO, M. Á. *El subjuntivo en español*. 2. ed. corr. y aum. Salamanca: Ed. Colegio de España, 1997, s. 116-117.

3.1 Determinace antecedentu

V této podkapitole se budu zabývat tím, co říkají autoři španělských gramatik o tom, jak ovlivňuje determinace antecedentu použití modu ve vztazných větách. Konkrétně se zaměřím na určitý člen, neurčitý člen, záporná zájmena a neurčité zájmeno *cualquier*. Jejich teorie poté ověřím v praktické části pomocí korpusové analýzy.

3.1.1 Určitý/neurčitý člen

Určitost nebo neurčitost podstatných jmen se rozlišuje určitým a neurčitým členem. Tato opozice *určitý - neurčitý* však není synonymem pro opozici *specifikovaný - nespecifikovaný*. Proto i když mám vztaznou vedlejší větu, které předchází antecedent s určitým členem, mohu v některých případech použít subjunktiv (který obvykle odkazuje k jisté nespecifikovanosti) a naopak ve vztazné vedlejší větě, které předchází antecedent s neurčitým členem, může být použit indikativ.

NGLE uvádí jako příklad část věty *Un diccionario que me sirve/sirva*. Pokud zde použiji indikativ, mluvím o nějakém konkrétním slovníku. Pokud použiji subjunktiv, mluvím o jakémkoli slovníku, který splňuje dané podmínky (mohlo by se tam užít i zájmeno *cualquier*). Druhým příkladem je naopak věta s antecedentem se členem určitým *Veré la película que estén dando a esa hora en la televisión, sea lo que sea*. V této větě neví ani mluvčí ani posluchač, jaký konkrétně budou dávat film – není specifikovaný, proto je ve větě použit subjunktiv, přesto mu však může předcházet určitý člen, protože je determinován nějakým rysem (zde je to ta konkrétní hodina, kdy ho budou dávat), který ho odlišuje od ostatních filmů.¹⁹ Určitost a nespecifikovanost se tedy evidentně nevylučují. Proto se subjunktiv může objevit i tam, kde máme antecedent s určitým členem – to ještě totiž neznamená, že je antecedent specifikovaný, může být např. generický. Příkladem může být další věta *Buscan al médico que sea capaz de curarla*. Zde je antecedent generický – poukazuje na určitý typ osoby. Zároveň je potřeba zmínit, že některé jiné indukory subjunktivu (např. *negace*) však opravdu neurčitost antecedentu vyžadují, jinak by takové věty byly agramatické a protirečily by si. Př. *No encontré un/a vigilante que tuviera las llaves de la oficina*. Určitý člen zde nedává možnost nespecifické interpretaci, kterou subjunktiv, indukovaný negací slovesa v hlavní větě, vyžaduje, a proto ho nelze použít.²⁰

¹⁹ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1922.

²⁰ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1939-1940.

Podobné vysvětlení, co se týče použití určitého a neurčitého členu v těchto větách, nabízí i Ahern a k neurčitému členu uvádí dva názorné příklady:

1. *Busco a una amiga que me ayuda con los deberes. (Se llama Julia.)*
2. *Busco una amiga que me ayude con los deberes.*

Ve větě 1, kde bylo použito sloveso v indikativu, se jedná o jednu konkrétní kamarádku, jejíž jméno může zaznít v další větě. Ovšem ve druhé větě, kde bylo použito sloveso v subjunktivu, je tato kamarádka nspecifikovaná osoba, která by měla mít dané vlastnosti, ovšem nejedná se o nikoho konkrétního.²¹ Ani zde tedy člen není tím, co ovlivní použití konkrétního modu ve vedlejší větě.

Borrego, Asencio, Prieto dodávají jeden zajímavý aspekt – pokud antecedentu předchází určitý člen, ale ve vztahné větě je použit subjunktiv, znamená to, že se sice nejedná o nic specifikovaného, ale jedná se o právě jednu věc. Příkladem je věta *Comprará la camisa que le guste*. Zde sice nevím, jaká konkrétní košile to bude, ale předpokládám, že bude jedna. Pokud by byl v této větě použit indikativ, mluvčí by tak dával najevo svoji jistotu, že taková košile existuje (i kdyby třeba zrovna nevěděl, o který konkrétní kus se jedná). Naopak pokud bych použila subjunktiv a antecedentu předcházel neurčitý člen, pak nejenže nevím, o kterou košili se bude jednat, ale ani si nemohu být jista tím, že bude pouze jedna.²²

Zavadil v publikaci *Kategorie modality ve španělštině* komentuje příkladovou větu *Tráeme lo que encontrarás*. Mluvčí zde nemusí vědět, co posluchač najde, ale ví, že něco tam bude. „Primární je zde tedy reálné pojetí děje, které však nevyplývá přímo z povahy antecedentu, i když s ní často sémanticky úzce souvisí.“²³ To znamená, že při volbě slovesného modu zde nezáleží primárně na určitosti nebo neurčitosti členu, ale na realnosti či nereálnosti daného děje. Téměř doslova to samé říká i v *Mluvnici současné španělštiny*, a tím lze vhodně shrnout závěry této podkapitoly. „S reálnou či non-reálnou povahou děje slovesa vedlejší věty velmi často souvisí pojetí antecedentu jako určitého (tj. emitentovi známého) nebo jako neurčitého (emitentovi blíže neznámého).“²⁴ Tato skutečnost však nemusí korespondovat s určitým a neurčitým členem. Neurčitost antecedentu tedy sama o

²¹ Cf. AHERN, Aoife. *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros, 2008, s. 39-40.

²² Cf. BORREGO, J. - ASENSIO, J. G. - PRIETO, E. *El subjuntivo: valores y usos*. Madrid: Sociedad General Española de Librería, 1992, s. 121.

²³ ZAVADIL, Bohumil. *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 127.

²⁴ ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. Praha: Karolinum, 2010, s. 269.

sobě není řídicím principem pro uplatnění subjunktivu a určitost pro uplatnění indikativu, primární je opravdu povaha (reálnost či potenciálnost) děje.²⁵

Jak je tedy vidět, všechny gramatiky se shodnou v tom, že volba určitého či neurčitého členu neurčuje volbu subjunktivu či indikativu. Oba členy se mohou pojit s oběma mody. Volba modu spočívá především v povaze slovesného děje. Co se týká volby členu, tak nejobecnějším závěrem bude, že v případě užití určitého členu odkazuje antecedent k něčemu jedinému či jedinečnému (pokud ne přímo konkrétnímu), v případě užití neurčitého členu odkazuje antecedent k něčemu vybranému z daného celku a nedá se zde hovořit o jedinečnosti.

3.1.2 Záporná a neurčitá zájmena

O zájmenu *cualquier* NGLE říká, že se obvykle objevuje se subjunktivem²⁶, stejně tak negativní zájmena, u kterých se údajně indikativ používá jen velmi geograficky omezeně – v některých amerických zemích²⁷. Sastre Ruano²⁸, Porto Dapena²⁹ i Pérez Saldanya³⁰ zařazují jak záporná zájmena, tak zájmeno neurčité zájmeno *cualquier* do skupiny výrazů, které indukují subjunktiv ve vedlejší větě.

Borrego, Asencio, Prieto³¹ a stejně tak Ahern³² konstatují, že negativní antecedenty ze své podstaty odkazují ke skutečnostem, které jsou nespecifikované, a nikdy tedy nemohou sloužit mluvčímu k vyjádření toho, že zmíněná skutečnost skutečně existuje. Proto se ve vedlejších větách, které následují po záporných antecedentech, používá subjunktiv. Pokud jsou antecedenty nebo tvoří část antecedentu zájmena *cual(es)quiera*, *quien(es)quiera*, *dondequiera*, *comoquiera*, používá se ve vztažných větách také obvykle subjunktiv, neboť odkazují bezesporu k něčemu nespecifikovanému. Pouze v případě, že se nějaká taková věta vztahuje k reálným skutkům nebo k obecným hodnotám, lze použít i indikativ, ale není to moc časté, a i v takových případech je subjunktiv vždy přirozenější. Jako příklad je uvedena věta *No es marxista cualquiera que que haya/ha leído a Marx*. Zde

²⁵ Cf. ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. Praha: Karolinum, 2010, s. 269.

²⁶ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1927.

²⁷ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1934.

²⁸ SASTRE RUANO, M. Á. *El subjuntivo en español*. 2. ed. corr. y aum. Salamanca: Ed. Colegio de España, 1997, s. 130, 134.

²⁹ PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991, s. 164, 166.

³⁰ PÉREZ SALDANYA, Manuel. El modo en las subordinadas relativas y adverbiales. In: BOSQUE, Ignacio - DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999, s. 3265.

³¹ BORREGO, J. - ASECIO, J. G. - PRIETO, E. *El subjuntivo: valores y usos*. Madrid: Sociedad General Española de Librería, 1992, s. 45.

³² AHERN, Aoife. *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros, 2008, s. 46.

by bylo možné použít jak indikativ, tak subjunktiv. Pokud by byl v hlavní větě kondicionál, budoucí čas nebo imperativ, byl by indikativ ve větě vedlejší vyloučený zcela.³³

Pokud tedy jde o zájmena *cualquier(a)* apod. a záporná zájmena u antecedentu, všichni autoři se shodnou na tom, že ve vztažných větách bude použit subjunktiv.

3.2 Sloveso v hlavní větě

NGLE hovoří o tzv. vnitřních a vnějších modálních induktorech (*inductores internos, inductores externos*). Mezi ty vnitřní patří třeba záporná zájmena v antecedentu (*nadie, ningún* apod.), superlativní kvantifikátory atd. Jsou součástí stejné nominální skupiny (*grupo nominal*) jako antecedent dané vedlejší věty se subjunktivem. Vnější modální induktory jsou častější než ty vnitřní a vyskytují se vně této nominální skupiny, obvykle tedy ve větě hlavní. Jsou to například slovesa vyjadřující záměr nebo prospektivitu (*predicados intensionales*), dále imperativ, který s těmito charakteristikami také úzce souvisí, budoucí čas atd.³⁴

V této kapitole se chci zaměřit právě na konkrétní slovesa v hlavní větě, která mohou fungovat jako induktory subjunktivu ve větě vedlejší.

Jedním ze sloves vyjadřujících záměr, a tedy induktorem modality, je sloveso *necesitar*, které je v následujících příkladech, které *NGLE* uvádí, užito jednou v souvětí s větou vztažnou a jednou v souvětí s větou předmětnou.

1. *Necesitaba que la atendiera/atendía.*
2. *Necesitaba (a) un médico que la atendiera/atendía.*

Ve větě předmětné lze použít pouze subjunktiv, protože zde má sloveso přímou vazbu na induktor modality, sloveso *necesitar*. Ovšem ve vztažné větě je to složitější, lze tam uplatnit alternaci obou modů. Pokud bude použit subjunktiv, pak je tam, stejně jako v předmětné větě, vazba na induktor. Lze však použít i indikativ, a pak sloveso *necesitar* induktorem modality nebude a vedlejší věta na něm z tohoto hlediska nebude závislá. (Z jiných hledisek jako např. časové souslednosti na něm samozřejmě závislá bude.) Od toho, jaký modus se použije, se potom bude nepochybně odvíjet význam dané vedlejší věty. Z toho všeho logicky vyplývá, že ve chvíli, kdy se ve větě vyskytne sloveso, které nemůže

³³ Cf. BORREGO, J. - ASENSIO, J. G. - PRIETO, E. *El subjuntivo: valores y usos*. Madrid: Sociedad General Española de Librería, 1992, s. 130-131.

³⁴ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1874.

fungovat jako induktor modality, indikativ bude jedinou možností. Př. *La estuvo curando un médico que la atendía/atendiera*.³⁵

Dále mezi *predicados intencionales* patří slovesa jako *buscar, demandar, desear, necesitar, pedir, perseguir, preferir, pretender, proponerse, querer, recomendar, requerir, solicitar* atd. Jsou to slovesa, která podporují nespécifickou interpretaci antecedentu nadcházející vedlejší věty.³⁶ Porto Dapena³⁷ i Sastre Ruano³⁸ nazývají tato slovesa jako slovesa vůle či potřeby. Dapenovo vysvětlení je takové, že pokud po nich následuje antecedent bez členu reprezentující nějaký virtuální nespécifikovaný objekt, pak se používá subjunktiv. Pokud jsou tato slovesa následována antecedentem, který člen má, mody alternují podle dané situace.³⁹

Dalším typem slovesa, které může indukovat subjunktiv vedlejší větě, je sloveso *depende*, které vyjadřuje určitou závislost. Alternuje u něj ovšem subjunktiv a indikativ: pokud lze vztažnou větu chápat jako nepřímou otázku, používá se subjunktiv, v opačném případě indikativ. Rozdíl je vidět v následujících dvou větách:

1. *Todo depende del rumbo que tomen las cosas.*
2. *La decisión depende del ministro que acaban de nombrar.*⁴⁰

Následující významnou skupinou sloves indukujících subjunktiv jsou modální slovesa *deber, poder, tener que*. Sloveso *poder* ospravedlňuje přítomnost subjunktivu svými dvěma základními interpretacemi: možnost a schopnost (*posibilidad y capacidad*).

Druhá z těchto vlastností platí i pro slovesa jako *conseguir, lograr, llegar*, která potom jako induktory fungují také, figuruje u nich určitá prospektivita.⁴¹

Dále zmiňuje *NGLE* ještě přísudky, které vyjadřují negaci, odmítnutí či opozici, tedy *oponerse, rechazar, negar, evitar, faltar*; a také slovesa podobnosti *parecer* a *semejar*. I tato slovesa mohou fungovat jako induktory subjunktivu ve vedlejší větě, pokud odkazují k něčemu neexistujícímu či hypotetickému.⁴²

Induktorů modality je samozřejmě mnohem více (některá substantiva, adjektiva, adverbia či předložky, přímé či nepřímé otázky, kondicionál, imperativ, futurum, negace

³⁵ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1919.

³⁶ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1930.

³⁷ PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991, s. 169.

³⁸ SASTRE RUANO, M. Á. *El subjuntivo en español*. 2. ed. corr. y aum. Salamanca: Ed. Colegio de España, 1997, s. 135.

³⁹ Cf. PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991, s. 169.

⁴⁰ RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1931.

⁴¹ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1933.

⁴² Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1934, 1936.

slovesa, porovnávání atd.), já jsem se z prostorových důvodů ovšem rozhodla věnovat se v této kapitole pouze slovesným induktorům modality, které pak budu rovněž analyzovat i v praktické části.

Ještě jedním důležitým termínem španělských gramatických a filozofických studií jsou *creadores de opacidad* či *predicados opacos*. Tohoto termínu používá Ahern⁴³ a Pérez Saldanya.⁴⁴ Jedná se v podstatě o synonymum termínu „modální induktory“. Zmínění dva autoři ovšem ze slovesných modálních induktorů vyčleňují pouze dvě skupiny: slovesa vůle, potřeby a povinnosti (*necesitar, querer, buscar, desear, hacer falta, intentar, inducir a, obligar, decidir*) a slovesa modální (*poder, deber, tener que, ser necesario/posible* atd.).

Porto Dapena zařazuje naproti tomu kromě zmíněných sloves vůle či potřeby všechna ostatní slovesa, která mohou indukovat subjunktiv, do skupiny sloves „nevolních“. Konkrétně zmiňuje slovesa jako *imaginar, pensar, figurarse, esperar, depender, referirse, aludir, no importar, ser indiferente* a říká, že obecně to mohou být všechna slovesa, která se pojí s nějakým předmětem, jehož existence může být virtuální či hypotetická, odkazující k budoucnosti. Př. *Pienso en un lugar que tenga/tiene muchos árboles*. V případě, že v této větě použiji indikativ, mluvím o nějakém konkrétním místě, na které myslím; v opačném případě mluvím o nějakém místě, které je pouze v mých představách.⁴⁵

Všichni autoři se tedy shodují v tom, že některá slovesa v hlavní větě mohou přímo ovlivňovat modalitu věty vedlejší. Jednotliví autoři tato slovesa rozdělují do různých skupin, které se někdy poněkud liší, ale v zásadě odkazují vždy ke stejnému závěru, a to možnosti použití subjunktivu ve vedlejší větě. Nejpodrobněji tato slovesa rozčleňuje NGLE, proto budu v praktické části vycházet z ní.

3.3 Superlativní kvantifikátory

Gramatiky španělštiny při výčtu případů, kdy se může ve vedlejší větě vyskytnout subjunktiv, často zmiňují i tzv. superlativní kvantifikátory. Tedy pokud se v hlavní větě vyskytne superlativní kvantifikátor, v některých případech pak ve vedlejší větě může být subjunktiv.

NGLE říká, že v běžné řeči se používá více indikativ a subjunktiv se objevuje především ve složených časech, slovesných perifrázích a v literárním jazyce. V případě, že

⁴³ AHERN, Aoife. *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros, 2008, s. 42-43.

⁴⁴ PÉREZ SALDANYA, Manuel. El modo en las subordinadas relativas y adverbiales. In: BOSQUE, Ignacio - DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999, s. 3260-3261.

⁴⁵ Cf. PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991, s. 170.

se ve větě objeví slova s tzv. negativní polaritou (např. *jamás, nunca, en mi vida...*), pak použití subjunktivu převažuje. Subjunktiv utvrzuje jakousi rozhodnost tvrzení a to, že ze souboru prvků, ke kterým se ve větě odkazuje, jenom jeden splnil konkrétní zdůrazňované podmínky.⁴⁶ Příkladem může být následující věta, nalezená během korpusové analýzy (k ní podrobněji níže).

Př. *Esa fue la noche más larga que se viviera en la casa de mi abuela.* → *Byla to nejdelší noc, jakou kdo v babiččině domě zažil.* (Isabel Allende, Sépiovův portrét, překl. Monika Baďurová, Praha: BB-art, 2004)

Jenom jedna z nespécifikovaného množství nocí v babiččině domě byla ta nejdelší.

To všechno potvrzuje i Pérez Saldanya⁴⁷ a do určité míry i Sartre Ruano⁴⁸, kteří používají termínu relativní superlativ. Také zmiňují to, že v případě použití subjunktivu je soubor prvků, ke kterým se ve větě odkazuje, širší, abstraktnější a méně specifikovaný, než když se použije indikativ. Ahern rovněž zmiňuje opozici indikativu a subjunktivu v těchto větách, ale nevyjadřuje se o jejich frekvenci.⁴⁹

Všichni autoři tedy potvrzují použití obou modů v této konstrukci, většina z nich ovšem dodává, že v běžné řeči je častější indikativ.

⁴⁶ Cf. RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1936.

⁴⁷ PÉREZ SALDANYA, Manuel. El modo en las subordinadas relativas y adverbiales. In: BOSQUE, Ignacio - DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999, s. 3278-3280.

⁴⁸ SASTRE RUANO, María Ángeles. *El subjuntivo en español*. 2. ed. corr. y aum. Salamanca: Ed. Colegio de España, 1997, s. 240.

⁴⁹ AHERN, Aoife. *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros, 2008, s. 47-49.

4 Vztažné vedlejší věty v češtině

Na úvod této kapitoly bych ráda uvedla, že pro zjednodušení a lepší srovnatelnost se španělskými vztažnými větami, používám i u českých vztažných vět termínu antecedent, čímž mám na mysli výraz substantivní povahy v hlavní větě (obvykle se jedná o předmět nebo podmět), ke kterému odkazuje vztažná vedlejší věta. České gramatiky, ze kterých vycházím, tohoto termínu nepoužívají a vždy ho opisují.

Daneš, Hlavsa, Grepl definují vztažné vedlejší věty jako věty determinující substantivum či jiný výraz substantivní povahy nebo substantivní či substantivizované zájmeno.⁵⁰ I v češtině existuje u vztažných vět rozdělení na restriktivní (odpovídající španělským specifikujícím) a nerestriktivní (odpovídající španělským vysvětlujícím). V češtině se však v obou případech vztažné věty oddělují čárkami.⁵¹

Štícha uvádí, že v češtině lze rozlišit tři základní formálně-významové vztahy vět v rámci souvětí. Jedná se o kompletaci (doplňování), determinaci (určování) a koordinaci (přiřazování).⁵² Grepl, Karlík, Nekula naproti tomu nerozdělují větné vztahy tímto způsobem a o příslušných vedlejších větách hovoří vždy v kapitole o větném členu, který daná vedlejší věta může zastupovat. O vztažných vedlejších větách tedy hovoří v kapitole o přívlastku.⁵³ Styblík dělí vedlejší věty tradičně na přísudkové, podmětné, předmětné, příslovecné, přívlastkové a doplňkové.⁵⁴ To ovšem může být pro srovnání s pojmem vztažných vět poněkud zavádějící, protože k nim budou spadat nejen věty přívlastkové, nýbrž i např. příslovecné místní a časové.

„Ke kompletaci věty v rámci souvětí dochází zejména tehdy, jestliže podmět nebo předmět věty se vyjadřuje nikoli substantivním větným členem, nýbrž větou. Kompletační klauze je tedy nejčastěji podmětná nebo předmětná. Závislá věta podmětná nebo předmětná kompletuje větu řídící v tom smyslu, že z ní činí větu po formální i významové stránce úplnou.“⁵⁵ Příklad kompletace řídící věty podmětnou větou vztažnou může být

⁵⁰ DANEŠ, František - Zdeněk HLAVSA - Miroslav GREPL. *Mluvnice češtiny: Skladba*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1987, s. 527.

⁵¹ Cf. DANEŠ, František - Zdeněk HLAVSA - Miroslav GREPL. *Mluvnice češtiny: Skladba*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1987, s. 524.

⁵² ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 793.

⁵³ GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr - NEKULA, Marek - RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Syntax*. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 492.

⁵⁴ STYBLÍK, Vlastimil. *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2004, s. 179.

⁵⁵ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 793-794.

následující: *Je špatným stylistou, kdo dovolí, aby ho někdo chytal za slovíčko.*⁵⁶ Závislá věta vztažná zde vyjadřuje podmět hlavní věty.

Nejtypičtější vztažné věty se však uplatňují především ve vztahu souvětné determinace. Př. *Četla to v encyklopedii, kterou jsem jí koupil k Vánocům.*⁵⁷ Vztažná věta potom obsahově specifikuje substantivum v kterékoli syntaktické funkci (podmětu, předmětu, okolnostního určení nebo přísudku).

Jako atribut větného členu může sloužit adjektivum (*krásné město*), předložková vazba (*město u řeky*), ale i děj vyjadřovaný větou (*město, které vzkvétá*). Takový atribut se pak nazývá atributem větným nebo atributivní větou, která spadá v rámci souvětí pod vztah determinace. (Dále pod tento vztah spadají věty místní, časové způsobové, příčinné, podmínkové atd.)⁵⁸ Atributivní věta v souvětí může být buď vztažná, nebo spojková.

Grepl, Karlík, Nekula rozlišují poněkud přehledněji přívlastek na shodný a neshodný a k nim příslušné vedlejší věty.

Základním relativem (u vtažných vět zastupujících přívlastek shodný) je zájmeno *který*, dále pak knižní *jenž*. V alternaci s těmito dvěma se u jmen s významem místním používají vztažná místní příslovce *kde, kam, odkud, kudy* a u jmen s významem časovým vztažná časová příslovce *kdy, odkdy, dokdy*. Těm do jisté míry konkuruje vztažné zájmeno *který* v předložkové vazbě (*v němž/níž, do které(ho), ze které(ho)*). V případě, že chce mluvčí vyjádřit kvalitu toho, co vyjadřuje substantivum, užívá se adjektivum *jaký*. Jako vztažné zájmeno přívlastňovací se užívá *jehož, jejíž, jejichž*. Obzvlášť v hovorovém jazyce se objevují i vztažná zájmena *co* a *jak*.⁵⁹

O vztažném zájmenu *co* mluví podrobně Svoboda v souvislosti s tím, že se používá při ukazování (*Koukej, to je ona. Tamhleta, co stojí u ohně.*) nebo při vyjádření toho, co je známé mluvčímu a posluchači (*Ten hřebík, co se ohnul, už mi nepodávej.*). V běžném obecně českém jazyce je však užíváno i v jiných případech (*Znám takové lidi, co pořád jenom mluví.*).⁶⁰

O zájmenu *jaký* hovoří Štícha především ve spojitosti s větami, kdy antecedentu předchází superlativ. Př. *Je to nejkrásnější město, které/jaké jsem kdy viděl.* „V jiných případech se obvykle dává přednost zájmenu *jaký*, pokud se hovoří o kvalitě předmětu

⁵⁶ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 794.

⁵⁷ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 795.

⁵⁸ Cf. ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 813.

⁵⁹ Cf. GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Syntax*. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 492-494.

⁶⁰ Cf. SVOBODA, Karel. *Souvětí spisovné češtiny*. Praha: Universita Karlova, 1972, s.125-128.

komunikace, nikoli o jedinečném konkrétním člověku, předmětu nebo jevu.“⁶¹ Př. *Doma vládla přesně taková atmosféra, jakou očekávala.*

Vztažné atributivní větě rovněž může konkurovat konstrukce se slovesným adjektivem. Př. *Pohled z vrchu na město, ležící pod námi, mi připomíná, že i v životě je zapotřebí pohledu z odstupu, neboť pak je vše krásné.* (vs. ... *město, které leží pod námi* ...) ⁶²

Štícha pro zjednodušení v publikaci nerozlišuje mezi restriktivními a nerestriktivními atributivními větami a všechny atributivní věty tedy popisuje jako případ determinace. V opačném případě by totiž některé z těch vztahů, které zde považuje za determinaci, bylo možné označit jako kompletaci. Týkalo by se to právě restriktivních vět atributivních, které v určitém smyslu „kompletují“ význam řídicí věty. Jako příklad uvádí větu: *Čte knihy, které jí doporučím.*⁶³

Naopak Grepl, Karlík, Nekula k rozdělení vztažných vět na restriktivní a nerestriktivní přihlížejí více. Vysvětlují je jako paralely k přívlastku těsnému (restriktivnímu) a volnému (nerestriktivnímu). U přívlastků se projevuje rozdíl v pravopise – v prvním případě se neodděluje čárkou, v druhém ano. Vztažné věty se čárkou musí oddělit vždy, ale rozdíl se tam může projevit jinak. „Ve větách s funkcí přívlastku těsného lze zpravidla – aspoň v projevech hovorových – místo vztažných *který/jenž* užit analytického relativu „*co/jak* + zájmeno 3. os.“: *Nebylo lehké rozloučit se s bytem, ve kterém jsem léta žila/co (jak) jsem v něm léta žila.* U vět nerestriktivních to nejde: *Moje rodina, která/eo (jak) odmítala jíst ty neznámé jedy, polykala svorně nějaké zbytky od oběda.* Výjimkou jsou nerestriktivní věty typu *Tu chalupu koupil ten Osladil, který/co/jak pracoval dříve na ministerstvu,* nutné v případě, nestačí-li samo vlastní jméno k jednoznačné identifikaci osoby.“⁶⁴

Určit, jestli je přívlastek či vztažná věta restriktivní nebo nerestriktivní, je někdy obtížný úkol a je k němu potřeba znát jak danou situaci, tak mnohdy i mimojazyková fakta o světě. Názorně to ukazuje následující příklad, který Grepl, Karlík, Nekula uvádí. Př. *Kaktusy, které žijí v suchu, mají bohatý kořenový systém.* Abych mohla u této věty

⁶¹ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny.* Praha: Academia, 2013, s. 814.

⁶² ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny.* Praha: Academia, 2013, s. 816.

⁶³ Cf. ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny.* Praha: Academia, 2013, s. 795-796.

⁶⁴ GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Syntax.* In: *Příruční mluvnice češtiny.* Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 495-496.

rozhodnout, zda je vztažná věta restriktivní či není, musím vědět, zda všechny kaktusy na světě žijí v suchu nebo ne. Bez této znalosti nebudu schopná toto určit.⁶⁵

Co se týká nerestriktivních vztažných vět, mohou, protože jsou nerelevantní z hlediska specifikace antecedentu, do jejich vztahu k hlavní větě pronikat různé sémantické vztahy – např. příčinný (*Pan Janík proklínal svého **konduktéra, který** (= protože) ho nezbudil včas*); či přípustkový (***Petra, který** (= ačkoli) je mým přítelem, proklínám.*)⁶⁶

I neshodný přívlastek může být vyjádřen vedlejší větou. V takovém případě se užívají zájmena *kdo* a *co*, přičemž pádová forma je určována výrazy *ten, ta, to*: *odsouzení **těch, kdo/co** spáchali zločin; vzpomínka **na ty, kdo/co** se nedočkali svobody*. V jiných případech je přívlastek neshodný vyjadřován vedlejšími větami se spojkou: *zákaz kouření → **zákaz, abych** kořil; rozhodnutí k ženění → **rozhodnutí, že** se ožení; dotaz na příjezd babičky → **dotaz, zda** přijede i babička.*⁶⁷

Štícha toto potvrzuje, když říká, že atributivní věty spojkové jsou nejčastěji uvozovány spojkami *že, aby, zda*. „Obecně platí, že – v souladu s významem daných spojek – spojkou *že* se uvozují atributivní věty informující o nějakém faktu, zatímco spojkou *aby* se uvozují atributivní věty informující o tom, co by (ne)mohlo či (ne)mělo nastat.“⁶⁸ V některých případech mohou tyto dvě spojky alternovat.

Př. *Zcela zásadní je prezidentův **apel, že** politici i intelektuálové přes veškerou svou kritičnost musí „šířit kolem sebe i naději“.*

Př. *Papežův **apel, aby** se v době Velikonoc přerušily protiletectké útoky, nikdo z generálů nevyslyšel.*⁶⁹

„Spojkou *zda* se uvozují abstraktní substantiva označující duševní či sociální procesy, které implikují otázky či problémy, jež je třeba řešit a k nimž tato spojka odkazuje.“⁷⁰ Př. *Je na místě i **úvaha, zda** výsledky nejsou jen určitou modifikací výchozí*

⁶⁵ Cf. GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. Syntax. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 496.

⁶⁶ Cf. GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. Syntax. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 498.

⁶⁷ Cf. GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. Syntax. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 504.

⁶⁸ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 817.

⁶⁹ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 817.

⁷⁰ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 818.

teorie či společenské praxe. Někdy se spojkou *zda* alternuje spojka *jestli*, ale to bývá méně často.

Ve vztahu koordinace, kde jsou věty v rámci souvětí vcelku obsahově samostatné (jedna věta druhou nedeterminuje ani nekompletuje), se vztažné věty neuplatňují.

„V dosavadních gramatikách češtiny se (terminologicky) rozlišuje mezi obsahovou koordinací vět a formálněsyntaktickou parataxí na straně jedné a mezi obsahovou determinací (subordinací) a formálněsyntaktickou hypotaxí.“⁷¹ V praxi má toto rozlišování v rámci souvětí jistý dosah jen u tzv. nepravých vět vedlejších, a to obzvláště nepravých vět vztažných. Dochází v nich totiž k určitému nesouladu mezi jejich souvětňou formou a obsahovým vztahem mezi větami.

Př. *Přinesla nějakou ohromnou krabici, kterou opatrně položila na kuchyňský stůl.*⁷²

Nepravost této vztažné věty a rozpor mezi obsahem a formou spočívá v tom, že formálně (díky vztažnému zájmenu, které funguje jako spojovací prostředek) je to vztažná věta svázaná s hlavní větou vztahem determinace, ovšem obsahově se o determinaci nejedná. Věta totiž nijak nespecifikuje antecedent, nýbrž o něm sděluje něco dalšího, jeho děj následný po ději ve větě hlavní. Z formálního hlediska by bylo proto vhodnější toto souvětí napsat jako explicitní koordinaci.

Př. *Přinesla nějakou ohromnou krabici a opatrně ji položila na kuchyňský stůl.*⁷³

Souvětí s tímto typem vztažných vět mohou někdy být dvojnásobná.

Př. *Nastoupil do vlaku, který jel do Plzně.*⁷⁴

Tato věta se dá interpretovat jako pravá vedlejší věta (restriktivní) v případě, že bylo více vlaků, z nichž osoba vybírala, a nastoupil konkrétně do toho, který jel do Plzně. Rovněž by se však dala interpretovat jako nepravá vedlejší věta (nerestriktivní) v případě, kdy osoba do jiného vlaku nastoupit nemohla, protože tam jiný nebyl. Pak by byl význam souvětí principiálně stejný, jako kdyby byl vyjádřený koordinací.

Př. *Nastoupil do vlaku a ten vlak jel do Plzně.*⁷⁵

Grepl, Karlík, Nekula nenazývají tyto věty *vztažné věty nepravé*, nýbrž *vztažné věty pokračovací* (vyjadřují děj/stav, který pokračuje po ději/vztahu v předchozí větě).⁷⁶

⁷¹ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 797.

⁷² ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 797.

⁷³ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 798.

⁷⁴ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 798.

⁷⁵ ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013, s. 798.

⁷⁶ Cf. GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr - NEKULA, Marek - RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Syntax*. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 494.

Jeden z hlavních rozdílů mezi českými a španělskými vztažnými větami tedy spočívá v důležitosti jejich rozdělení na restriktivní a nerestriktivní. Přestože někteří autoři na něj i v češtině kladou důraz, již sám fakt, že se věty pravopisně nijak nerozlišují (v obou případech se oddělují čárkami), napovídá, že v češtině toto rozdělení nebude tolik podstatné jako ve španělštině. Dále ve španělštině neexistují nepravé či pokračovací vztažné věty, které jsou v češtině určitou zajímavostí. Čeští autoři se příliš nezabývají slovesným způsobem ve vztažných větách. Pouze Svoboda stručně zmiňuje možné zvýšení potenciálnosti vztažné věty při použití kondicionálu či budoucího času.⁷⁷ Nicméně zde neexistuje žádná tak markantní významová opozice, jakou může být opozice *indikativ - subjunktiv* ve španělštině. Kromě toho ovšem v obou jazycích vztažné věty fungují v zásadě velmi podobně, proto jsou vhodným materiálem pro porovnávací korpusovou analýzu.

⁷⁷ Cf. SVOBODA, Karel. *Souvětí spisovné češtiny*. Praha: Universita Karlova, 1972, s. 140-141.

5 Analýza jazykového materiálu získaného z korpusu

5.1 Použitý korpus

Analýzy jsem prováděla v *Českém národním korpusu (ČNK)*. Jedná se o projekt, který „byl založen v roce 1994, aby vytvářel a zpřístupňoval rozsáhlá jazyková data pro výuku a výzkum ve formě elektronických korpusů. V současné době zajišťuje přístup k více než třem miliardám slov uspořádaných v korpusech synchronních i diachronních, mluvených i psaných, paralelních i jednojazyčných.“⁷⁸

Já jsem pracovala konkrétně v paralelním korpusu *InterCorp*, kde jsem si vytvořila subkorpus tvořený pouze španělskými originály a následně jsem v něm vyhledávala požadované konstrukce společně s českými překlady. Abych mohla vyjádřit co nejpřesněji, jaké konstrukce hledám, a dosáhnout co nejlepších výsledků, používala jsem dotazovací jazyk *CQL (corpus query language)*.

5.2 Metoda zkoumání

Protože cílem mého zkoumání byly vztažné věty, chtěla jsem se v prvním dílčím výzkumu zaměřit na to, jak je ovlivněno použití indikativu či subjunktivu v dané větě jejím antecedentem. Musela jsem proto nějakým vhodným způsobem rozčlenit antecedenty do skupin, tyto skupiny zkoumat jednotlivě a nakonec všechny výsledky porovnat. Vytvořila jsem tedy čtyři skupiny, kdy v první antecedentu předcházet neurčitý člen, ve druhé určitý člen, ve třetí zájmeno *cualquier* a ve čtvrté zájmeno *nadie/nada*. Zkoumala jsem pouze vztažné věty se spojkou *que*, neboť pro výzkum vět s dalšími spojkami, není v bakalářské práci dostatek prostoru. Ze stejných důvodů jsem vynechala další potenciální výrazy, které by mohly předcházet antecedentu nebo ho zastupovat, jako např. *algo/alguien*, *poco*, *eso/esto*, *aquel*.

Od každé skupiny jsem zkoumala 120 náhodně promíchaných výsledků kromě skupiny konstrukcí, kdy antecedentu předchází zájmeno *cualquier*, neboť tam korpus nalezl výskytů pouze 76. Prošla jsem každou jednotlivou konstrukci a zařadila ji do skupiny podle toho, jestli se v ní ve španělštině vyskytoval indikativ nebo subjunktiv a dále podle toho, jak byla celá konstrukce přeložena do češtiny (tj. indikativem, kondicionálem, budoucím časem atd.) Výsledky jsem potom zaznamenala do tabulky, čísla převedla na

⁷⁸ WIKI - Český národní korpus [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://wiki.korpus.cz/doku.php/start>

procenta a s těmi potom sestavila další souhrnné tabulky pro porovnání všech výsledků z jednotlivých skupin antecedentů.

U skupin, kde antecedentu přechází neurčitý a určitý člen, byl výsledků dostatek, ovšem naprostá většina vedlejších vět byla v indikativu. Mě však především zajímaly české překlady sloves v subjunktivu v těchto větách. Proto jsem kromě prvotní kompletní analýzy 120 výsledků, prošla v těchto dvou skupinách výsledků až 800, ale v nich už jsem se zaměřila jen na vedlejší věty, kde se vyskytoval subjunktiv, aby se dal výsledek jejich překladů do češtiny objektivněji zkoumat, tj. nebrala jsem ohled na překlady vět se slovesem v indikativu ani na šumy.

V dalším dílčím výzkumu jsem se naproti tomu zaměřila na to, jak ovlivňuje vedlejší větu sloveso ve větě hlavní. V podkapitole 3.2 hovořím o tzv. modálních induktorech, konkrétně o těch slovesných. V rámci skupin, do kterých slovesné induktory rozřazuje *NGLE*, jsem prováděla jednotlivé analýzy, abych je následně mohla mezi sebou opět porovnat.

Jedná se o tyto skupiny sloves:

- slovesa vyjadřující záměr či prospektivitu (*predicados intensionales*) - *buscar, elegir, necesitar, querer, desear, demandar, pedir, perseguir, preferir, pretender, proponerse, recomendar, requerir, solicitar*
- modální slovesa - *poder, deber, tener que*
- slovesa vyjadřující schopnost - *conseguir, lograr, llegar*
- slovesa vyjadřující podobnost - *parecer, semejar*
- slovesa vyjadřující odmítnutí, opozici – *oponerse, rechazar, negar, evitar, faltar*
- slovesa vyjadřující závislost - *depender*

Dále jsem postupovala obdobným způsobem jako v prvním dílčím výzkumu, a pokud to bylo možné, analyzovala jsem 120 jednotlivých výsledků a opět je třídila podle jejich překladů do češtiny. Ve dvou skupinách bylo ovšem výsledků nalezeno velmi málo (především u konstrukce se slovesem *depender* v hlavní větě pouze 9 výskytů a dále u konstrukce se slovesem vyjadřující odmítnutí a opozici v hlavní větě 59 výskytů), proto nemohou být tyto výsledky tak objektivní, jak by bylo třeba. Na závěr jsem všechny výsledky porovнала.

Poslední dílčí výzkum byl výzkum vedlejších vět, kdy po antecedentu následoval nějaký superlativní kvantifikátor. Nepřipojila jsem tento výzkum k prvnímu, protože se jedná o poměrně specifický jev a porovnání s výsledky z prvního výzkumu by nebylo

úplně relevantní. Postup byl stejný jako v předchozích dvou výzkumech, výsledků však opět bylo nalezeno o něco méně než 120, konkrétně 84.

Všechny číselné výsledky jsou zapsány níže v tabulkách i s doplňujícími komentáři.

5.3 Výzkum č. 1 – determinace antecedentu

5.3.1 Neurčitý člen

Znění dotazu: [word="un|una|unos|unas"][tag="NC"][word="que"][tag="VLfin"]

Při analýze vztažných vět s antecedentem s neurčitým členem jsem analyzovala nejprve prvních 120 náhodně promíchaných výsledků:

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	4	3,33
	Kondicionál	2	1,67
	Budoucí čas	1	0,83
	Nepřeloženo	1	0,83
	CELKEM	8	6,66
Indikativ	Indikativ	57	47,50
	Nepřeloženo	49	40,83
	CELKEM	106	88,33

Tabulka 1: Vztažné věty s antecedentem s neurčitým členem

Zbýlých 6 výskytů byly šumy.

Jak je na první pohled zřetelné, indikativ se v těchto vedlejších větách vyskytuje mnohem častěji než subjunktiv. Do češtiny se překládá buď rovněž indikativem, nebo volným překladem bez přítomnosti vedlejší věty, často přívlastkem. Takový překlad je v tabulce označen jako „Nepřeloženo“, tzn. nepřeloženo vztažnou vedlejší větou.

Př. *Se topó con una mujer que arrastraba un carrito de jugos frescos.* → *Narazil na ženu táhnoucí vozík s čerstvými ovocnými šťávami.* (Roberto Bolaño, 2666, překl. Anežka Charvátová, Praha: Argo, 2012)

Jak jsem již uvedla v metodě zkoumání, následně jsem prošla celkem 800 výskytů této konstrukce, kde jsem už analyzovala pouze vazby se subjunktivem – bylo jich celkem 59, což je z celkového počtu 7,38%. Toto procento přibližně odpovídá procentu použití subjunktivů i v analýze se 120 výsledky, což dokazuje spolehlivost statistiky. Následující tabulka ukazuje frekvenci jednotlivých překladů do češtiny:

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Nepřeloženo	25	42,37
	Kondicionál	15	25,42
	Indikativ	15	25,42
	Budoucí čas	4	6,78

Tabulka 2: Vztažné věty s antecedentem s neurčitým členem - ve španělštině pouze s výskyty subjunktivu

Vztažné vedlejší věty se subjunktivem se zde tedy ze španělštiny do češtiny nejčastěji překládají jinými způsoby než vztažnými větami.

Př. *La casa que nos habían preparado en Santa Clara no era **un lugar que inspirara alegría o tranquilidad**, más bien lo contrario: sentí que era una casa en la que se había sufrido mucho.* → *Dům, který pro nás připravili v Santa Claře, nepřekypoval radostí a klidem, spíše naopak, cítila jsem, že je to dům, ve kterém se hodně trpělo.* (Mayra Monterová, Jako tvůj posel, překl. Petr Zavadil, Praha: Mladá fronta, 2002)

V tomto překladu je vztažná vedlejší věta naprosto vynechána a veškeré informace jsou včleněny do věty hlavní. Někdy je vedlejší věta v překladu zachována, ovšem nezůstane vztažná a změní se třeba na předmětnou.

Př. *Me dijo que era de nacimiento, y de **un susto que pasara su madre en un parque zoológico.*** → *Řekl mi, že to má od narození a že je to od toho, že jeho matka se lekla v zoologické zahradě.* (Álvaro Cunqueiro, Muž, který se podobal Orestovi, překl. Josef Suda, Praha: Vyšehrad, 1980)

Je pravda, že tato věta je poněkud sporná, protože zde *pasara* patrně nefunguje jako subjunktiv imperfekta, ale jako indikativ plusquamperfekta (původní funkce tohoto paradigmatu, dnes již zastaralá). To ovšem nemění nic na zajímavosti překladu španělské vztažné věty českou předmětnou větou (jedná se zde o větný vztah kompletace).

Dále bylo nalezeno i množství překladů subjunktivu do češtiny kondicionálem či indikativem.

Př. *¿Tú no recuerdas **una noche que quisieras recuperar?*** → *Ty si nevzpomínáš na nějakou noc, kterou bys chtěl znovu zažít?* (Carlos Fuentes, Diana aneb Osamělá lovkyně, překl. Martina Hulešová, Praha: Rybka, 2001)

Př. *Fue como **un trueno que retumbara en todas las cancellerías de Europa.*** → *Bylo to jako hrom, který zaburácel ve všech evropských kancléřstvích.* (Alejo Carpentier, Výbuch v katedrále (Osvícené století), překl. Eduard Hodoušek, Praha: Odeon, 1969)

5.3.2 Určitý člen

Znění dotazu: [word="el|la|los|las"] [tag="NC"] [word="que"] [tag="VLfin"]

Při analýze vět s antecedentem s určitým členem jsem postupovala zcela analogicky jako v té předchozí. Po analýze prvních 120 výsledků jsem sestavila tuto tabulku:

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Indikativ	Indikativ	72	60,00
	Nepřeloženo	41	34,17
	CELKEM	113	94,17
Subjunktiv	Budoucí čas	2	1,67
	CELKEM	2	1,67

Tabulka 3: Vztažné věty s antecedentem s určitým členem

Šumů se v tomto případě vyskytlo 5.

Jak je vidět, zjistila jsem, že téměř všechny výskyty jsou v indikativu, který je do češtiny překládán buď rovněž indikativem, nebo jiným způsobem než vedlejší větou.

Z celkového počtu 800 výskytů dané vazby zde bylo v subjunktivu pouze 14 z nich, což je 1,75%.

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	5	35,71
	Budoucí čas	4	28,57
	Nepřeloženo	3	21,43
	Kondicionál	2	14,29

Tabulka 4: Vztažné věty s antecedentem s určitým členem - ve španělštině pouze s výskyty subjunktivu

Takto malý počet výskytů subjunktivu poukazuje na to, že v případě užití určitého členu, se pak ve vztažných větách subjunktiv opravdu zpravidla nevyskytuje. I když to samozřejmě není podmínka, což dokazují ty vazby se subjunktivem, které nalezeny byly.

Co se týče překladů do češtiny, nejčastěji se subjunktiv překládá v těchto větách indikativem či budoucím časem, objevily se i příklady, kde vůbec nebyl přeložen vztažnou větou nebo byl použit kondicionál.

Př. *Ellos pagarán las armas y los gastos que cueste esta revolución que estamos haciendo.* → *Oni zaplatí zbraně a výlohy, které tahle naše revoluce bude stát.* (Juan Rulfo, *Llano v plamenech*. Pedro Páramo, překl. Eduard Hodoušek, Václav Kajdoš, Praha: Odeon, 1983)

5.3.3 Porovnání vět s antecedenty s neurčitým a určitým členem

První tabulka je sestavená po analýze 120 výskytů hledané vazby jak s neurčitým, tak s určitým členem:

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů - neurčitý člen	Počet výskytů - určitý člen
Subjunktiv	Indikativ	4	0
	Kondicionál	2	0
	Budoucí čas	1	2
	Nepřeloženo	1	0
	CELKEM	8	2
Indikativ	Indikativ	57	72
	Nepřeloženo	49	41
	CELKEM	106	113

Tabulka 5: Porovnání vztazných vět s antecedenty s určitým a neurčitým členem

V této tabulce se názorně ukazuje, že pokud antecedentu předchází jak neurčitý, tak určitý člen, ve většině případů bude ve španělské vztazné větě použit indikativ. Co se týká použití subjunktivu a jeho překladů, na to podrobněji odpovídá tabulka následující.

Druhá tabulka je sestavená po analýze výskytů pouze subjunktivu z celkového počtu 800 výskytů hledané vazby jak s neurčitým, tak s určitým členem:

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů – neurčitý člen	Počet výskytů – určitý člen
Subjunktiv	Nepřeloženo	25	3
	Indikativ	15	5
	Kondicionál	15	2
	Budoucí čas	4	4
	CELKEM	59	14

Tabulka 6: Porovnání vztazných vět s antecedenty s určitým a neurčitým členem - ve španělštině pouze s výskyty subjunktivu

Zde je na první pohled vidět především značný rozdíl vůbec v celkovém počtu výskytů subjunktivu. O poznání více se vyskytuje tam, kde antecedentu přechází neurčitý člen.

5.3.4 *Cualquier*

Znění dotazu: [word="cualquier|cualquiera"] [tag="NC"] [word="que"] [tag="VLfin"]

V této analýze bylo nalezeno 76 výskytů dané vazby a v 70 z nich byl ve španělštině použit subjunktiv.

V následujících tabulkách jsou rozepsány konkrétní počty a procentuální podíl nalezených překladů – v první tabulce z celkové analýzy, v druhé tabulce pouze u sloves v subjunktivu. (Protože zde bylo sloves v indikativu tak málo, může se to zdát bezúčelné, ale je to nutné pro pozdější procentuální porovnání všech jednotlivých menších analýz.)

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Kondicionál	20	26,32
	Nepřeloženo	19	25,00
	Budoucí čas	16	21,05
	Indikativ	12	15,79
	<i>Chtít, moci + dané sloveso</i>	3	3,95
	CELKEM	70	92,11
Indikativ	Indikativ	6	7,90
	CELKEM	6	7,90

Tabulka 7: Vztažné věty s antecedentem, kterému předchází zájmeno *cualquier*

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Kondicionál	20	28,57
	Nepřeloženo	19	27,14
	Budoucí čas	16	22,86
	Indikativ	12	17,14
	<i>Chtít, moci + dané sloveso</i>	3	4,29

Tabulka 8: Vztažné věty s antecedentem, kterému předchází zájmeno *cualquier* - ve španělštině pouze s výskyty subjunktivu

Z analýzy vyplývá, že nejvíce se do češtiny subjunktiv v těchto vztažných větách překládá kondicionálem a budoucím časem, což v českých větách odráží potencionalnost španělského subjunktivu.

Př. *Descarté sin más cualquier combinación que comenzara con una iniciativa mía; mi ignorancia de esa técnica callejera y mi cara me indujeron a tomar esa decisión melancólica y definitiva.* → *S definitivní platností jsem vyloučil každou možnost, která by předpokládala iniciativu z mé strany: k tomuto melancholickému a jednoznačnému závěru jsem dospěl po přihlednutí k vlastní podobě a neschopnosti navázat jakýkoli pouliční kontakt.* (Ernesto Sábato, Tunel, překl. Vít Urban, Brno: Host, 1997)

Několikrát se také vyskytl překlad pomocí modálních sloves (*chtít, moci*), což s touto potencionalností také koresponduje.

Př. *Cualquier cosa que ella dijera, cualquier actitud que asumiera, iba a significar:* → *Cokoliv v tu chvíli chtěla odpovědět, jakékoliv stanovisko chtěla zaujmout, všechno mělo mít jen jeden význam:* (Mario Benedetti, Chvilé oddechu, překl. Kamil Uhlíř, Praha: Odeon, 1967)

Na druhou stranu se však objevila i řada překladů, kde byl v překladu použit indikativ a na subjunktiv ve španělské větě nebyl vůbec nijak brán zřetel.

Př. *Cat había tenido muchas amigas, muchas, y acababa salpicando cualquier conversación que mantuviera, respecto al tema que fuera — gastronomía, moda,*

jardinería, música tecno — con una referencia a alguna de ellas. → Cat mívalea hodně přítelkyň, opravdu hodně, a jakoukoli konverzaci, která se vedla na všechna možná témata - gastronomie, móda, zahradničení, techno - dokázala prošpikovat zmínkami o některé z nich. (Lucía Etxebarria, Beatriz a nebeská těl(es)a, překl. Hana Kloubová, Praha: Garamond, 2011)

5.3.5 Nada/nadie

Znění dotazu: [word="nadie|nada"] [word="que"] [tag="VLfin"]

Při analýze takových vztažných vět, kdy antecedentu předcházelo zájmeno *nadie/nada*, bylo nalezeno 127 výskytů, z nichž jsem všechny analyzovala a výsledky zapsala do tabulky. 26 výskytů byly šumy.

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Kondicionál	65	51,18
	Nepřeloženo	18	14,17
	Indikativ	10	7,87
	Budoucí čas	4	3,15
	<i>Chít, moci</i> + dané sloveso	1	0,79
	CELKEM	98	77,16
Indikativ	Indikativ	1+2(la nada)	2,36
	CELKEM	3	2,36

Tabulka 9: Vztažné věty s antecedentem, který zastupuje záporné zájmeno (*nada/nadie*)

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Kondicionál	65	66,33
	Nepřeloženo	18	18,37
	Indikativ	10	10,20
	Budoucí čas	4	4,08
	<i>Chít, moci</i> + dané sloveso	1	1,02

Tabulka 10: Vztažné věty s antecedentem, který zastupuje záporné zájmeno (*nada/nadie*) - ve španělštině pouze se subjunktivem

Ve vztažných větách s tímto typem antecedentu se vyskytl v naprosté většině subjunktiv. Do češtiny se takové věty překládají převážně kondicionálem.

Př. *Junto al esqueleto no había ropas ni nada que identificara los restos. → U kostry nenašli oblečení ani nic jiného, co by napomohlo identifikaci ostatků.* (Roberto Bolaño, 2666, překl. Anežka Charvátová, Praha: Argo, 2012)

Vyskytly se ovšem i další druhy překladů, zajímavý je např. překlad pomocí přísudku *moci* v kombinaci s infinitivem daného slovesa.

Př. *Los petimetres la desaconsejan porque dicen que destruye la gracia; pero en duelos donde uno se juega la vida, no debe omitirse **nada que sirva** para la defensa, siempre y cuando no contravenga las normas del honor. → Někteří puntičkáři to sice neradi vidí, protože prý to nevypadá hezky, ale v utkáních, kdy jde člověku o život, se nemá opomíjet **nic, co může sloužit** k obraně, pokud to ovšem není v rozporu se zásadami cti. "* (Arturo Pérez-Reverte, Šermířský mistr, překl. Bronislava Skalická, Frýdek-Místek: Alpress, 1998)

Indikativ se v těchto větách vyskytl pouze třikrát a z toho dvakrát to bylo v případě, kdy bylo zájmeno *nada* zpodstatnělé (tedy *la nada*), což trochu mění jeho význam, jak můžeme názorně vidět právě i v překladu do češtiny.

Př. *Con la mano yerta sacude la caspa que florece sobre el luto alicaído de sus hombros y se queda pensativo mirando **la nada que tiene** delante y haciendo extrañas muecas con la boca abierta, como si fuera a estornudar, luego se encorva, acaricia el lomo de su esmirriada perrita de tres patas, se queda pensando y finalmente pierde el dominio de sí mismo y se le escapa un sollozo. → Ztuhlou rukou setřese lupy ze smutečného saka visícího na schlíplých ramenou, zamýšleně se zadívá do **prázdna, které má** před sebou, a dělá podivné grimasy otevřenými ústy, jako by se chystal kýchnout, potom se ohne, pohladí hřbet své hubené třínohé fenky, zamyslí se a nakonec ztrácí vládu sám nad sebou a unikne mu vzlyk. (Juan Marsé, Kaligrafie snů, překl. Marie Jungmannová, Praha: Odeon, 2012)*

Jediný výskyt indikativu v této analýze, o kterém nemohou být spory, konkrétně po antecedentu *nadie*, je příklad následující.

Př. *Porque no he podido devolverle el Lam, y **nadie que poseyó** un cuadro así, tan bonito, puede morirse sin verlo de nuevo. → " Protože jsem mu nemohla vrátit toho Lama, a **nikdo, komu patřil** takovýhle obraz, tak pěkný, nemůže umřít, dokud ho znovu neuvidí. "* (Zoé Valdésová, Každý den nic, překl. Blanka Stárková, Praha: Mladá fronta, 2001)

5.3.6 Celkové porovnání výzkumu č. 1

V první tabulce lze pozorovat procentuální porovnání překladů vedlejších vět v závislosti na determinaci jejich antecedentů:

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů (%)			
		Neurčitý člen	Určitý člen	<i>Cualquier</i>	<i>Nadie/nada</i>
Subjunktiv	Kondicionál	1,67	0	<u>26,32</u>	<u>51,18</u>
	Indikativ	3,33	0	15,79	7,87
	Budoucí čas	0,83	1,67	21,05	3,15
	Nepřeloženo	0,83	0	25,00	14,17
	<i>Chít, moci</i> + dané sloveso	0	0	3,95	0,79
	CELKEM	6,66	1,67	92,11	77,16
Indikativ	Indikativ	<u>47,50</u>	<u>60,00</u>	7,90	2,36
	Nepřeloženo	40,83	34,17	0	0
	CELKEM	88,33	94,17	7,90	2,36

Tabulka 11: Celkové porovnání vztažných vět se všemi typy předchozích antecedentů

Zde je zásadním faktem to, že u vedlejších vět s antecedenty s neurčitým a určitým členem znatelně převažuje ve španělských větách použití indikativu - zejména u určitého členu, kde se subjunktiv vyskytl pouze v 1,67% případů. Naproti tomu ve větách s antecedenty *cualquier* nebo *nadie/nada* je to právě naopak.

Typ překladu s nejvyšším počtem výskytů u daného antecedentu je v tabulce vždy podtržen.

Druhá tabulka ukazuje procentuální porovnání překladů vedlejších vět, ovšem pouze těch, kde byl ve španělštině použit subjunktiv, v závislosti na determinaci jejich antecedentů:

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů (%)			
		Neurčitý člen	Určitý člen	<i>Cualquier</i>	<i>Nadie/nada</i>
Subjunktiv	Kondicionál	25,42	14,29	<u>28,57</u>	<u>66,33</u>
	Indikativ	25,42	<u>35,71</u>	17,14	10,20
	Budoucí čas	6,78	28,57	22,86	4,08
	Nepřeloženo	<u>42,37</u>	21,43	27,14	18,37
	<i>Chít, moci</i> + dané sloveso	0	0	4,29	1,02

Tabulka 12: Celkové porovnání vztažných vět se všemi typy předchozích antecedentů - ve španělštině pouze se subjunktivem

Pokud antecedentu předcházelo zájmeno *cualquier* nebo *nadie/nada*, pak byl subjunktiv do češtiny nejčastěji překládán kondicionálem. V případě zájmena *nadie/nada* byl tento překlad použit téměř ve dvou třetinách výskytů, u zájmena *cualquier* byly rovněž časté překlady pomocí budoucího času nebo tím, že se vedlejší věta zcela vynechala. U neurčitého a určitého členu byla situace jiná. U vět s antecedenty s neurčitým členem byla vedlejší věta nejčastěji vynechána a přeložena jiným způsobem, překlad kondicionálem byl potom stejně jako překlad indikativem použit zhruba ve čtvrtině případů. U vět

s antecedenty s určitým členem drží prvenství překlad pomocí indikativu, za ním následuje překlad pomocí budoucího času.

5.4 Výzkum č. 2 – slovesa v hlavní větě

5.4.1 Slovesa vyjadřující záměr či prospektivitu (*predicados intensionales*)

Znění dotazu:

[lemma="buscar|elegir|necesitar|querer|desear|demandar|pedir|perseguir|preferir|prender|proponerse|recomendar|requerir|solicitar"] [] {0,3} [tag="NC"] [word="que"] [tag="VLfin"]

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	2	1,67
	Kondicionál	7	5,83
	Budoucí čas	2	1,67
	Nepřeloženo	4	3,33
	CELKEM	15	12,5
Indikativ	Indikativ	40	33,33
	Nepřeloženo	17	14,17
	CELKEM	57	47,50

Tabulka 13: Vztažné věty, kterým předchází hlavní věta obsahující sloveso vyjadřující záměr či prospektivitu

Ve 120 analyzovaných výskytech byl nalezen poměrně velký počet šumů, konkrétně 48. Nejčastěji to byly účelové věty, které se do výzkumu přimíchaly.

Př. *Y yo le pido ahora a la gente que diga qué haremos.* → *A já ted' prosím náš lid, at' řekne, co podnikneme.* (Isabel Allende, Inés, má drahá, překl. Monika Baďurová, Praha: BB-art, 2009)

Jinak se však v této vazbě navzdory očekávání častěji vyskytl indikativ, konkrétně v 57 výskytech, kdežto subjunktiv pouze v 15 výskytech.

Př. *Aunque mejor sería que el reencuentro con esta mujer fuese en la isla, a la que llegaba a buscar una hierba que nacía allí, y era consejo de médico para curarle un mal sentimental, y aparecía Orestes y ella se desmayaba.* → *Ještě lépe by bylo, kdyby k setkání s tou ženou došlo na ostrově, kam šla hledat bylinu, která tam roste, a to na radu lékaře, že si tak vyléčí srdce nemocné láskou, a tu se objeví Orestes a ona ztratí smysly.* (Álvaro Cunqueiro, Muž, který se podobal Orestovi, překl. Josef Suda, Praha: Vyšehrad, 1980)

Co se týče překladů subjunktivu v těchto vazbách do češtiny, nejčastěji byl překládán kondicionálem.

Př. *Todos están tan solos que necesitan a alguien que levante acta.* → *Všichni jsou tak sami, že potřebují někoho, kdo by to všechno zaznamenal.* (Arturo Pérez-Reverte, *Kůže na buben*, překl. Vladimír Medek, Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2004)

5.4.2 Modální slovesa - *poder, deber, tener que*

Znění dotazu:

- [lemma="poder|deber"] [] {0,3} [tag="NC"] [word="que"] [tag="VLfin"]
- [lemma="tener"] [word="que"] [] {0,3} [tag="NC"] [word="que"] [tag="VLfin"]

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	4	3,33
	Kondicionál	3	2,50
	Budoucí čas	5	4,17
	Nepřeloženo	5	4,17
	CELKEM	17	14,17
Indikativ	Indikativ	51	42,50
	Nepřeloženo	27	22,50
	Budoucí čas	3	2,50
	CELKEM	81	67,5
Budoucí čas	Budoucí čas	1	0,83
	CELKEM	1	0,83

Tabulka 14: Vztažné věty, kterým předchází hlavní věta obsahující modální sloveso

Rovněž u následující analýzy bylo nalezeno zdatelně více sloves v indikativu – 81 výskytů, v subjunktivu pouze 17 výskytů. 21 výskytů byl šumy, ale vyskytl se také jeden zajímavý případ, kdy bylo sloveso ve vedlejší větě ve španělštině v budoucím čase, do češtiny rovněž přeloženo budoucím časem.

Př. *De esos ejecutores, cuatro pueden iniciar un tercer sorteo que dirá el nombre del verdugo.* → *Z nich čtyři mohou dát podnět k třetímu tahu, jenž označí jméno kata.* (Jorge Luis Borges, *Artefakty*, překl. Kamil Uhlíř, Praha: Odeon, 1969)

V českých překladech indikativu bylo u této analýzy zajímavé, že se jich několik vyskytlo v budoucím čase (to se obvykle stává spíše u překladů ze subjunktivu).

Př. *Ambos procesos se retro alimentan, mientras la gente, que no está acostumbrada a hacer política en términos de fe y religión, se hace multitud de preguntas: ¿se puede confiar en un gobierno que no asume su compromiso de proteger un antiguo lugar de culto?, ¿se puede confiar en una comunidad que expulsa de manera tan drástica a los que profesan otra fe?* → *Oba procesy se navzájem přiživují, zatímco lidé, kteří nejsou zvyklí na politiku ve jménu víry a náboženství, si kladou řadu otázek: **Dá se důvěřovat vládě, která nedostojí svému závazku ochránit staré kultovní místo? Dá se důvěřovat komunitě, která***

tak drasticky vypudí ty, kdo vyznávají jinou víru? (Javier Moro, Červené sáří, překl. Marie Jungmannová, Praha: Euromedia Group – Ikar, 2010)

Nicméně samozřejmě dominovaly překlady buď rovněž indikativem, nebo vynecháním vedlejší věty, často přívlastkem.

V českých překladech subjunktivu budoucí čas převládá spolu s volným překladem bez vedlejší věty.

Př. *Tenía que haber una carta que explicara por qué Regina era la tapadera, y por lógica, debía de ser la última.* → *Musí tu být nějaký dopis, který osvětlí, proč Reginu použili jako zástěrku, a z logiky věci by to měl být ten poslední.* (Maruja Torres, Dokud jsme naživu, překl. Radovan Beneš, Praha: Eroika, 2004)

Př. *Hágase como tú dices, pero si tus suposiciones resultan falsas, dejaré que seas juzgado por el Sanedrín, el cual podrá aplicarte el castigo que estime conveniente.* → *Staň se, jak říkáš, ale ukáží-li se tvé předpoklady jako falešné, budeš souzen sanhedrinem a ten rozhodne o vhodném trestu.* (Eduardo Mendoza, Podivuhodná cesta Pomponia Flata, překl. Jana Novotná, Praha: Garamond, 2009)

To, že se v českých překladech objevil budoucí čas, nezávisle na tom, zda byl originál v indikativu nebo subjunktivu, dokazuje v češtině obecnou oblíbenost spojení modálních sloves a budoucího času.

5.4.3 Slovesa vyjadřující schopnost - *conseguir, lograr, llegar*

Znění dotazu:

[lemma="lograr|conseguir|llegar"] [] {0,4} [tag="NC"] [word="que"] [tag="VLfin"]

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	0	0
	Kondicionál	4	3,33
	Budoucí čas	3	2,50
	Nepřeloženo	1	0,83
	CELKEM	8	6,66
Indikativ	Indikativ	56	46,67
	Nepřeloženo	25	20,83
	Budoucí čas	1	0,83
	Kondicionál	1	0,83
	CELKEM	83	69,16
Budoucí čas	Budoucí čas	2	1,67
	CELKEM	2	1,67

Tabulka 15: Vztažné věty, kterým předchází hlavní věta obsahující sloveso vyjadřující schopnost

Ze 120 analyzovaných výskytů zde bylo ve španělštině nalezeno 83 vedlejších vět v indikativu, 8 v subjunktivu, 2 v budoucím čase a 27 šumů.

Zajímavý je jistě opět výskyt budoucího času ve španělské vedlejší větě.

Př. *Cuatro millones de funcionarios han sido movilizados en setecientas mil mesas electorales para conseguir unos resultados que afectarán la suerte de una sexta parte de la población mundial durante los próximos cinco años.* → Čtyři miliony úředníků jsou připraveny u šesti set tisíců volebních stolů, aby shromáždily výsledky, jež ovlivní osud šestiny světového obyvatelstva v příštích pěti letech. (Javier Moro, Červené sáří, překl. Marie Jungmannová, Praha: Euromedia Group – Ikar, 2010)

V překladech vedlejších vět v subjunktivu do češtiny byl nejčastěji použit kondicionál.

Př. *Y si llega a saber de alguien que necesite la changa... alguien recomendable, claro.* → A jestli se dozvíte o někom, komu by se ten melouch hodil... samozřejmě o někom spolehlivém. (Eduardo Sacheri, Otázka, kterou má v očích, překl. Vladimír Medek, Praha: Edit, 2012)

5.4.4 Slovesa vyjadřující podobnost - *parecer, semejar*

Znění dotazu:

[lemma="parecer|semejar"] [] {0,4} [tag="NC"] [word="que"] [tag="VLfin"]

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	2	1,67
	Kondicionál	0	0
	Budoucí čas	0	0
	Nepřeloženo	2	1,67
	CELKEM	4	3,34
Indikativ	Indikativ	41	34,17
	Nepřeloženo	21	17,50
	Budoucí	1	0,83
	CELKEM	63	52,50
Budoucí čas	Kondicionál	1	0,83
	CELKEM	1	0,83

Tabulka 16: Vztažné věty, kterým předchází hlavní věta obsahující sloveso vyjadřující podobnost

I v této analýze sloves vyjadřujících podobnost bylo nalezeno mnoho šumů (52), a to z důvodu častého výskytu podmětných vedlejších vět, které také odpovídají zápisu hledané konstrukce.

Př. *Parece mentira que puedas ser tan tilingo, mi hijito.* → *Nechce se mi věřit, že bys byl takový truhlik, synáčku.* (Julio Cortázar, Ten, kdo chodí kolem, překl. Mariana Housková, Brno: Julius Zirkus, 2004)

Indikativ se vyskytl 63krát, subjunktiv 4krát, a jednou také futurum v souslednosti časové do češtiny ovšem přeloženo kondicionálem.

Př. *Le pareció una incomodidad que perturbaría su plácida existencia de monarca.* → *Pokládal to za nepříjemnost, která by narušila jeho klidný život monarchy.* (Javier Moro, Indická princezna. Skutečný příběh španělské tanečnice, která se vdala za maháradžu, překl. Marie Jungmannová, Praha: Ikar, 2009)

Vedlejší věta se subjunktivem byla do češtiny dvakrát přeložena indikativem a dvakrát přívlastkem.

Př. *No parece un hombre que corra.* → *Nevypadáte na běžícího muže.* (Arturo Pérez-Reverte, Dumasův klub aneb Richeliuův stín, překl. Anežka Charvátová, Praha: Mladá fronta, 2000)

5.4.5 Slovesa vyjadřující odmítnutí, opozici

Znění dotazu:

[lemma="oponer|rechazar|negar|evitar|faltar"] []{0,4}[tag="NC"][word="que"][tag="VLfin"]

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	3	5,09
	Nepřeloženo	3	5,09
	Kondicionál	2	3,39
	Budoucí čas	1	1,69
	CELKEM	9	15,26
Indikativ	Indikativ	23	38,98
	Nepřeloženo	6	10,17
	CELKEM	29	49,15

Tabulka 17: Vztažné věty, kterým předchází hlavní věta obsahující sloveso vyjadřující odmítnutí či opozici

V této analýze bylo nalezeno pouze 59 výskytů, jak jsem již avizovala v podkapitole o metodě zkoumání. Navíc se vyskytl poměrně velký počet šumů (21).

Jak nicméně lze vidět v tabulce, opět převažoval indikativ.

Př. *¿Cómo oponerse a un hombre que estrangula a sus víctimas a través de las paredes de una cárcel?* → *Jak se má postavit muži, který škrtí své oběti skrze stěny vězení?* (Adolfo Bioy Casares, Plán úniku, překl. Anežka Charvátová, Brno: Julius Zirkus, 2003)

Co se týká subjunktivu, výskytů sice nebylo nalezeno mnoho, ale jejich překlady byly rozmanité, nejčastěji byl použit indikativ nebo volný překlad, dále kondicionál a budoucí čas.

Př. *A mí me faltaba un Judas. Un hombre que tuviera el mal grabado en el rostro.*
 → *Mně chyběl Jidáš. Člověk, jenž by měl vryto zlo ve tváři.* (Javier Sierra, Tajemství Poslední večere, překl. Miluše Válková, Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2006)

5.4.6 Slovesa vyjadřující závislost - *depender*

Znění dotazu: [lemma="depender"] [] {0,3} [tag="NC"] [word="que"] [tag="VLfin"]

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	2	22,22
	Kondicionál	0	0
	Budoucí čas	3	33,33
	Nepřeloženo	0	0
	CELKEM	5	55,55
Indikativ	Indikativ	2	22,22
	Nepřeloženo	0	0
	CELKEM	2	22,22

Tabulka 18: Vztažné věty, kterým předchází hlavní věta obsahující sloveso vyjadřující závislost

V tomto případě nebyl nalezen dostatečný počet výsledků pro řádnou analýzu. Nicméně se tedy v 9 výskytech objevily 2 šumy, 5 subjunktivů a 2 indikativy. Tudíž je to jediná z analýz, kde se subjunktiv vyskytl vícekrát než indikativ (i když samozřejmě vzhledem k celkovému počtu výskytů není tento výsledek zcela objektivní pro porovnávání s ostatními). Subjunktiv byl v těchto konstrukcích překládán buď indikativem, nebo budoucím časem.

Př. *Entonces todo dependerá del sueño que tenga.* → *Takže všechno bude záležet na tom, jak moc bude ospalý.* (Roberto Bolaño, Třetí říše, překl. Anežka Charvátová, Praha: Argo, 2013)

5.4.7 Celkové porovnání výzkumu č. 2

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů (%)					
		Záměr	Modální	Schopnost	Podobnost	Opozice	Závislost
Subjunktiv	Kondicionál	5,83	2,50	3,33	0	3,39	0
	Indikativ	1,67	3,33	0	1,67	5,09	22,22
	Budoucí čas	1,67	4,17	2,50	0	1,69	33,33
	Nepřeloženo	3,33	4,17	0,83	1,67	5,09	0
	CELKEM	12,50	14,17	6,66	3,34	15,26	55,55
Indikativ	Indikativ	33,33	42,50	46,67	34,17	38,98	22,22
	Nepřeloženo	14,17	22,50	20,83	17,50	10,17	0
	Budoucí čas	0	2,50	0,83	0,83	0	0
	Kondicionál	0	0	0,83	0	0	0
	CELKEM	47,50	67,50	69,16	52,50	49,15	22,22
Budoucí čas	Budoucí čas	0	0,83	1,67	0	0	0
	Kondicionál	0	0	0	0,83	0	0
	CELKEM	0	0,83	1,67	0,83	0	0

Tabulka 19: Celkové porovnání vztahných vět se všemi předchozími typy sloves v hlavní větě

Na celkovém porovnání je pozoruhodné to, že až na jednu výjimku se všude s velmi zřetelnou převahou vyskytuje indikativ. Tou výjimkou je sloveso *depender* (ve skupině *závislosti*), kde bylo ovšem nalezeno tak málo výskytů, že se nedá s ostatními výsledky zcela objektivně srovnávat, což je zřejmé na první pohled. To je důkaz toho, že tato slovesa v hlavní větě sice mohou být induktory subjunktivu, ale rozhodně to není pravidlem.

Co se týče překladů španělského indikativu do češtiny, překládá se buď rovněž indikativem, nebo vynecháním vztahné vedlejší věty, v několika málo případech se vyskytl rovněž překlad budoucím časem a kondicionálem. Kromě toho se právě v budoucím čase několikrát vyskytla vedlejší věta i přímo ve španělštině. To je docela zajímavým úkazem.

Pokud jde o české překlady vedlejších vět se subjunktivem, jsou zde poměrně rozmanité. Vyskytly se překlady kondicionálem, indikativem, budoucím časem nebo volným překladem; poměry mezi nimi se liší případ od případu, jak ukazuje tabulka.

5.5 Výzkum č. 3 – superlativní kvantifikátory

Znění dotazu:

[word="el|la|los|las"][tag="NC"][word="más"][tag="ADJ"][word="que"][] {0,2} [tag="VLfin"]

ŠPANĚLŠTINA	ČEŠTINA	Počet výskytů	Procenta (%)
Subjunktiv	Indikativ	6	7,14
	Kondicionál	2	2,38
	Nepřeloženo	1	1,19
	Budoucí čas	0	0
	CELKEM	9	10,71
Indikativ	Indikativ	55	65,48
	Nepřeloženo	13	15,48
	CELKEM	68	80,96

Tabulka 20: Vztažné věty s antecedentem, kterému předchází superlativní kvantifikátor

Co se týká výsledků poslední korpusové analýzy, ve které jsem se zabývala chováním vztažné věty v případě použití superlativních kvantifikátorů, jednoznačně se potvrdila převaha použití indikativu v těchto konstrukcích, z celkového počtu 84 nalezených výskytů jich bylo 68 v indikativu. Subjunktiv se vyskytl pouze devětkrát a do češtiny byl nejčastěji přeložen indikativem.

Př. *Y le tiran las cosas más raras que puedas imaginar.* → *A házejí po něm všechno možné, co si jen dokážeš představit.* (Arturo Pérez-Reverte, Královna jihu, překl. Vladimír Medek, Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2005)

V této větě se vyskytuje sloveso *poder*, o kterém mj. mluví Pérez Saldanya v souvislosti s tím, že se u něho v těchto větách subjunktiv používá poměrně často, protože toto sloveso samo o sobě přináší do věty jakousi virtuální hodnotu.⁷⁹

Závěry této analýzy trochu kontrastují se závěry z teoretické části, i když si úplně neodporují. Většina autorů zmínila to, že se indikativ v těchto konstrukcích používá častěji, podle výsledků této analýzy by však bylo vhodnější konstatovat, že se indikativ používá zcela obvykle a subjunktiv je spíše výjimkou.

⁷⁹ Cf. PÉREZ SALDANYA, Manuel. El modo en las subordinadas relativas y adverbiales. In: BOSQUE, Ignacio - DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999, s. 3279.

6 Závěr

V závěru se pokusím shrnout poznatky, k nimž jsem dospěla v celé své práci.

V prvním dílčím výzkumu jsem zkoumala, jak ovlivňuje použití modu ve vedlejší větě determinace antecedentu. Na základě korpusové analýzy se ukázalo, že pokud antecedentu předchází neurčité zájmeno *cualquier* či záporná zájmena, v převážné většině případů bude ve vedlejší větě použit subjunktiv. Naopak pokud antecedentu předchází určitý či neurčitý člen, bude ve vedlejší větě častěji indikativ. To v zásadě potvrzuje závěr teoretické části, neboť všichni autoři zkoumaných španělských gramatik se shodli na tom, že člen neovlivňuje modus v hlavní větě, protože opozice *určitost - neurčitost* nemusí odpovídat opozici *specifikovanost - nespecifikovanost* (antecedentu), na které obvykle závisí volba modu. Překlady subjunktivu do češtiny jsou potom různé, u antecedentu s neurčitým či záporným zájmenem v češtině se nejčastěji používá kondicionál, u antecedentu s určitým členem indikativ a u antecedentu s neurčitým členem je vedlejší věta v češtině nejčastěji vynechána a přeložena jiným způsobem.

Ve druhém dílčím výzkumu jsem zkoumala, jak ovlivní použití modu ve vedlejší větě sloveso ve větě hlavní. Konkrétně jsem zkoumala skupiny slovesných modálních induktorů podle rozdělení *NGLE*. Až na jednu výjimku byl ve všech skupinách častěji použit indikativ. To je poměrně zajímavý výsledek, protože autoři španělských gramatik sice říkají, že dané modální induktory mohou a nemusí indukovat subjunktiv, nicméně ve skutečnosti je případů, kdy ho indukují, znatelně méně než případů, kdy ho neindukují. Co se týká českých překladů subjunktivu v těchto vazbách, u každé skupiny sloves je poměr jiný, nicméně zde lze najít všechny typy překladů, tedy kondicionálem, indikativem, budoucím časem nebo volným překladem, a žádný z nich nemá významnou převahu.

I poslední výzkum konstrukcí se superlativními kvantifikátory ukázal velmi podobné výsledky – přestože autoři španělských gramatik připouští oba mody a uznávají, že v běžné řeči je častější indikativ, ve skutečnosti je subjunktiv opravdu spíše výjimkou. Subjunktiv v těchto vazbách je do češtiny překládán nejčastěji indikativem.

Informacím získaným v sekundární literatuře tedy výsledky korpusové analýzy nijak vážně neodporují. Jediným nedostatkem v údajích španělských gramatik je to, že nezdůrazňují obecně významnou převahu indikativu téměř ve všech konstrukcích i v případech, kdy se v hlavní větě vyskytuje např. sloveso, které by mohlo fungovat jako induktor subjunktivu. Nerodilého mluvčího potom reálné většinové používání indikativu v těchto konstrukcích může snadno zmást.

Fakt, že se téměř ve všech konstrukcích mnohem častěji vyskytl indikativ, je určitým potvrzením toho, že subjunktiv je v nich příznakovější modus. Subjunktiv je jakýmsi nadstandardem, kterým je španělština schopna vyjádřit velmi drobné významové rozdíly v opozici s indikativem. Čeština tyto rozdíly příliš nevnímá (např. to, jestli je v české vedlejší větě použit indikativ nebo kondicionál, zde význam obvykle nijak podstatně nemění). Pouze ve zmíněných vztažných větách s antecedentem s neurčitým či záporným zájmenem, kde převažuje ve španělštině subjunktiv, v češtině zase jasně převažuje kondicionál. Tímto způsobem je v těchto větách jak ve španělštině, tak v češtině tedy zcela jasně vyjádřena nespecifikovanost antecedentu. V ostatních případech ovšem lze vidět naprostou různorodost překladů subjunktivu do češtiny – žádný typ českých překladů nemá výraznou převahu, tudíž zmíněná opozice *specifikovanost – nespecifikovanost*, která je ve španělštině při volbě modu v těchto větách zásadní, nemá v češtině takový význam.

Résumé

Tato práce se zabývá volbou slovesného způsobu ve španělských vztažných větách a jejich českými překlady.

V úvodních kapitolách hovořím obecně o modu ve španělštině a o jeho použití ve vztažných větách, přičemž základním pilířem, ze kterého vycházím, je *NGLE* a s ní španělské gramatiky dalších autorů.

Zabývám se především třemi prostředky, které mohou ovlivnit volbu modu ve vedlejší větě. Jsou to 1) determinace antecedentu, 2) sloveso v hlavní větě a 3) superlativní kvantifikátory.

Co se týká determinace antecedentu, autoři španělských gramatik se shodnou na tom, že pokud antecedentu předchází neurčité nebo záporné zájmeno, ve vedlejší větě bude použit subjunktiv. Naopak pokud antecedentu předchází určitý nebo neurčitý člen, modus ve vedlejší větě to nemusí nijak ovlivnit, protože opozice *určitost - neurčitost* ne vždy odpovídá opozici *specifikovanost - nespecifikovanost* (antecedentu), na které obvykle závisí volba modu. To samozřejmě neznamená, že by mezi nimi nebyla spojitost vůbec žádná. Nicméně pouze na základě členu antecedentu nelze říci, jaký slovesný způsob bude ve vztažné vedlejší větě použit.

Dále se všichni autoři shodnou na tom, že sloveso v hlavní větě může ovlivnit volbu slovesného způsobu – existují tzv. modální induktory, které mohou ve vedlejší větě indukovat subjunktiv, protože obvykle odkazují k nějakému nespecifikovanému předmětu. Jedná se o slovesa vůle či potřeby, modální slovesa, případně další skupiny sloves – toto rozdělení už prezentuje každý autor trochu jinak.

Pokud předchází antecedentu nějaký superlativní kvantifikátor, pak jsou podle všech autorů ve vedlejší větě možné oba slovesné způsoby vždy podle konkrétní situace, v běžné řeči je však častější indikativ.

Čtvrtou kapitolu jsem věnovala alespoň stručně vedlejším větám vztažným v češtině. I v českých vztažných větách existuje rozdělení na restriktivní a nerestriktivní, což odpovídá rozdělení španělských vztažných vět na specifikující a vysvětlující. V češtině ovšem toto rozdělení není tolik zásadní jako ve španělštině a někteří autoři ho neberou ani v potaz. Zajímavý na českých vztažných větách je také fakt, že existují tzv. pravé vztažné věty a nepravé (pokračovací) vztažné věty. Ty nepravé nedoplňují vlastnosti antecedentu, ale obvykle vyjadřují nějaký děj, který následuje po ději ve větě hlavní.

V praktické části jsem pracovala v paralelním jazykovém korpusu *InterCorp* vytvořeném *Ústavem Českého národního korpusu*. Pomocí korpusových analýz jsem ověřovala poznatky, ke kterým jsem dospěla v teoretické části na základě španělských gramatik, a zjišťovala, jak je zmíněnými jazykovými prostředky volba modu ve španělských vztažných větách ovlivňována v běžně užívané řeči. Zároveň jsem také hodnotila české překlady těchto konstrukcí.

V prvním dílčím výzkumu (determinace antecedentu) se potvrdily informace z teoretické části. Ve vedlejších větách, kterým předcházela antecedent s neurčitým či záporným zájmenem, byl téměř vždy použit subjunktiv. Naopak ve vedlejších větách, kterým předcházela antecedent s určitým i neurčitým členem, byl mnohem častěji použit indikativ, což poukazuje na větší příznakovost subjunktivu v těchto konstrukcích (ten se vyskytl u antecedentu s neurčitým členem pouze přibližně v 7 procentech případů a u antecedentu s určitým členem dokonce méně než ve 2 procentech případů). Subjunktiv se potom do češtiny překládá různě, u antecedentu s neurčitým či záporným zájmenem převažuje v češtině kondicionál, u antecedentu s určitým členem indikativ a u antecedentu s neurčitým členem je vedlejší věta v češtině nejčastěji vynechána a přeložena jiným způsobem (často přívlastkem).

Ve druhém dílčím výzkumu (sloveso v hlavní větě) převažoval (až na jednu výjimku, kde nebyl nalezen dostatečný počet výskytů dané konstrukce) u všech skupin sloves indikativ. To potvrzuje fakt, že slovesné modální induktory v hlavní větě sice mohou indukovat subjunktiv ve vztažné větě vedlejší, ale rozhodně to není pravidlem, protože se i v těchto konstrukcích setkáme častěji s indikativem. Subjunktiv se v těchto větách vyskytl v rozmezí 3,34 - 15,26 procent. Co se týká jeho překladu do češtiny, u každé skupiny sloves je poměr jiný, nicméně se zde vyskytly všechny typy překladů, tedy překlad kondicionálem, indikativem, budoucím časem nebo nahrazením vztažné věty, a žádný z nich neměl významnou převahu.

Třetí dílčí výzkum s antecedenty, kterým předchází superlativní kvantifikátor, prokázal rovněž převahu indikativu ve vztažných vedlejších větách. Subjunktiv se vyskytl pouze asi v 11 procentech případů a byl do češtiny překládán nejčastěji indikativem.

Celkově tedy lze říci, že výsledky získané korpusovými analýzami nijak závažně neodporují tvrzením autorů španělských gramatik. Ovšem ve všech případech, kdy tito autoři hovoří o alternaci modů ve vedlejších větách (což jsou všechny zkoumané příklady kromě vět s antecedentem s neurčitým nebo záporným zájmenem, kde se autoři

jednomyslně shodnou na přirozeném použití subjunktivu ve vedlejších větách), se tato alternace sice potvrzuje, nicméně velmi znatelně převažuje použití indikativu.

Subjunktiv je jakýmsi nadstandardem, kterým je španělština schopna vyjádřit velmi drobné významové rozdíly v opozici s indikativem. Čeština tyto rozdíly příliš nevnímá (např. to, jestli je v české vedlejší větě použit indikativ nebo kondicionál, zde význam obvykle nijak podstatně nemění). Pouze ve zmíněných vztažných větách s antecedentem s neurčitým či záporným zájmenem, kde převažuje ve španělštině subjunktiv, v češtině zase jasně převažuje kondicionál. Tímto způsobem je v těchto větách jak ve španělštině, tak v češtině tedy zcela jasně vyjádřena nespecifikovanost antecedentu. V ostatních případech ovšem lze vidět naprostou různorodost překladů subjunktivu do češtiny – žádný typ českých překladů nemá výraznou převahu, tudíž zmíněná opozice *specifikovanost* – *nespecifikovanost*, která je ve španělštině při volbě modu v těchto větách zásadní, nemá v češtině takový význam.

Resumen

El presente trabajo está dedicado al uso del modo en las oraciones relativas en español y a sus traducciones al checo.

En los capítulos preliminares hablo generalmente del modo en español y de su uso en las oraciones relativas. He usado *NGLE* como fuente principal de información. Además, he consultado gramáticas españolas de otros autores, y las he comparado entre sí.

Me dedico sobre todo a analizar tres medios, los cuales pueden influir en la elección del modo en las oraciones relativas. Son 1) la determinación del antecedente, 2) el verbo en la oración principal y 3) los cuantificadores superlativos.

En lo que se refiere a la determinación del antecedente, los autores de las gramáticas españolas están de acuerdo en que si el pronombre indefinido o negativo precede al antecedente, en la oración relativa se utilizará el subjuntivo. Al contrario, si el artículo determinado o indeterminado precede al antecedente, ello no tiene que influir en absoluto en el modo en la oración relativa, porque la oposición *determinación – indeterminación* no siempre corresponde a la oposición *especificidad – inespecificidad* (del antecedente), de la cual normalmente depende la elección del modo. Por supuesto, eso no significa que no haya ninguna relación entre ellas. Sin embargo, no se puede decir qué modo se utilizará en la oración relativa solo en base al artículo del antecedente.

Luego, todos los autores están de acuerdo en que el verbo en la oración principal puede influir en la elección del modo – existen así llamados inductores del modo que pueden inducir el subjuntivo en la oración relativa, porque normalmente se refieren a algún objeto inespecífico. Se trata de los verbos de voluntad o necesidad, los verbos modales, eventualmente otros grupos de verbos – cada autor presenta su propia clasificación de ellos.

Si precede al antecedente algún cuantificador superlativo, según todos los autores, son siempre posibles los dos modos en la oración relativa según la situación concreta. Sin embargo, en el habla cotidiana predomina el indicativo.

El cuarto capítulo lo he dedicado brevemente a las oraciones relativas en checo. También en ellas existe la clasificación de restrictivas y no restrictivas, y eso corresponde a la clasificación española de específicas y explicativas. En checo, no obstante, esa clasificación no es tan fundamental como en español y algunos autores no trabajan con ella. Lo que es interesante en las oraciones relativas en checo es la existencia de oraciones relativas verdaderas y oraciones relativas falsas (de seguimiento). Las falsas normalmente

no añaden las características del antecedente, sino que usualmente expresan alguna acción que sucede después de la acción en la oración principal.

En la parte práctica he trabajado en el corpus paralelo *InterCorp*. Mediante los análisis en el corpus he verificado los conocimientos obtenidos en la parte teórica en las gramáticas españolas y he averiguado cómo los medios mencionados influyen en el modo de las oraciones relativas en el habla cotidiana. Al mismo tiempo, he evaluado las traducciones checas de estas construcciones.

En la primera investigación (la determinación del antecedente) se ha confirmado la información de la parte teórica. En las oraciones relativas con el antecedente al cual precede el pronombre indefinido o negativo, se ha utilizado casi siempre el subjuntivo. Al contrario, en las oraciones relativas con el antecedente al cual precede el artículo determinado o indeterminado, se ha utilizado mucho más frecuentemente el indicativo. Eso indica que el subjuntivo es más marcado en estas construcciones (ha aparecido solo en el 7 por ciento de los casos en las oraciones con el artículo indeterminado y en menos de un 2 por ciento de los casos en las oraciones con el artículo determinado). El subjuntivo se traduce al checo de varias maneras – en el caso del antecedente con el pronombre indefinido o negativo predomina en checo el condicional, en el caso del antecedente con el artículo determinado predomina en checo el indicativo y en el caso del antecedente con el artículo indeterminado se omite más frecuentemente la oración relativa y se traduce al checo de otra manera (a menudo mediante el complemento adnominal).

En la segunda investigación (el verbo en la oración principal) ha predominado el indicativo en todos los grupos de verbos (excepto un grupo donde no se ha encontrado un número suficiente de apariciones de la construcción). Eso confirma el hecho de que los inductores verbales del modo en las oraciones principales pueden inducir el subjuntivo en las oraciones relativas, pero ciertamente no es una regla porque también en estas construcciones es más frecuente el indicativo. El subjuntivo en estas oraciones ha aparecido en el intervalo de 3,34 – 15,26 por ciento. Lo que se refiere a su traducción al checo, en cada grupo de verbos las proporciones son diferentes, sin embargo, hay todos los tipos de las traducciones, o sea mediante el condicional, el indicativo, el futuro o la omisión de la oración relativa, y ninguno de ellos tiene predominancia importante.

La tercera investigación (los cuantificadores superlativos) también ha confirmado la predominancia del indicativo en las oraciones relativas. El subjuntivo ha aparecido aproximadamente solo en 11 por ciento de los casos y se ha traducido al checo más frecuentemente mediante el indicativo.

En conclusión, podemos decir que los resultados obtenidos por medio de los análisis en el corpus no se oponen seriamente a las declaraciones de los autores de las gramáticas españolas. No obstante, en todos los casos cuando estos autores hablan de la alternancia de los modos en las oraciones relativas (que son todos los casos investigados excepto las oraciones con el antecedente con el pronombre indefinido o negativo, donde los autores están de acuerdo que es natural la utilización del subjuntivo) se confirma esta alternancia, pero la verdad es que muy visiblemente predomina la utilización del indicativo.

El subjuntivo aporta otra forma de expresión, lo que provoca que a la hora de elegir el modo, exista una muy pequeña diferencia de significado entre el indicativo y el subjuntivo. Estas diferencias no se perciben tanto en checo (por ejemplo da casi igual si en una oración relativa en checo se utiliza el indicativo o el condicional – el significado no cambia sustancialmente). Solo en las mencionadas oraciones relativas con el antecedente con el pronombre indefinido o negativo, donde en español predomina el subjuntivo, en checo predomina el condicional. De esa manera se expresa claramente, tanto en español como en checo, la inespecificidad del antecedente. Sin embargo, en otros casos se puede ver una heterogenidad grande de las traducciones del subjuntivo a checo. Ningún tipo de las traducciones checas tiene gran predominación, entonces la antes mencionada oposición *especificidad – inespecificidad*, que es fundamental para la elección del modo en español, no tiene tanto significado en checo.

Bibliografie

- AHERN, Aoife. *El subjuntivo: contextos y efectos*. Madrid: Arco Libros, 2008.
- BORREGO, J. - ASENCIO, J. G. - PRIETO, E. *El subjuntivo: valores y usos*. Madrid: Sociedad General Española de Librería, 1992.
- ČERMÁK, P. – VAVŘÍN, M.: *Korpus InterCorp – španělština, verze 9 z 9. 9. 2016*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2016. [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>
- DANEŠ, František - Zdeněk HLAVSA - Miroslav GREPL. *Mluvnice češtiny: Skladba*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1987.
- GREPL, Miroslav - KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka. Syntax. In: *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd 2., opr. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel. El modo en las subordinadas relativas y adverbiales. In: BOSQUE, Ignacio - DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999.
- PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991.
- RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009.
- RIDRUEJO, Emilio. Modo y modalidad. El modo en las subordinadas sustantivas. In: BOSQUE, Ignacio - DEMONTE, Violeta. *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madrid: Espasa, 1999.
- SASTRE RUANO, M. Á. *El subjuntivo en español*. 2. ed. corr. y aum. Salamanca: Ed. Colegio de España, 1997.
- STYBLÍK, Vlastimil. *Základní mluvnice českého jazyka*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2004.
- SVOBODA, Karel. *Souvětí spisovné češtiny*. Praha: Universita Karlova, 1972.
- ŠTÍCHA, František. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia, 2013.
- WIKI - Český národní korpus [online]. [cit. 2019-02-18]. Dostupné z: <http://wiki.korpus.cz/doku.php/start>
- ZAVADIL, Bohumil. *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980.

ZAVADIL, Bohumil – ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny: lingvisticky interpretační přístup*. Praha: Karolinum, 2010.